

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

© Consiliul Europei/Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2012. Această traducere a fost efectuată cu sprijinul Fondului fiduciar pentru drepturile omului al Consiliului Europei (www.coe.int/humanrightstrustfund). Nu obligă Curtea. Pentru mai multe informații, a se vedea referințele cu privire la drepturile de autor de la sfârșitul prezentului document.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour Européenne des Droits de l'Homme, 2012. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

MAREA CAMERĂ

CAUZA YUMAK ȘI SADAK împotriva TURCIEI

(Cererea nr. 10226/03)

HOTĂRÂRE

STRASBOURG

8 iulie 2008

Această hotărâre este definitivă, dar poate constitui subiectul unei revizui editoriale.

În cauza Yumak și Sadak împotriva Turciei,

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în formațiune de Mare Cameră alcătuită din :

Boštjan M. Zupančič, *președinte*,
Peer Lorenzen,
Françoise Tulkens,
Josep Casadevall,
Rıza Türmen,
Corneliu Bîrsan,
Volodymyr Butkevych,
Nina Vajić,
Anatoly Kovler,
Vladimiro Zagrebelsky,
Elisabeth Steiner,
Javier Borrego Borrego,
Khanlar Hajiyeu,
Renate Jaeger,
Ján Šikuta,
Isabelle Berro-Lefèvre,
Päivi Hirvelä, *judcători*,

și de Vincent Berger, *jurisconsult*,

După ce a deliberat în cameră de consiliu la 21 noiembrie 2007 și la 4 iunie 2008,

Pronunță următoarea hotărâre, adoptată la cea din urmă dată :

PROCEDURA

1. La originea cauzei se află o cerere (nr. 10226/03) îndreptată împotriva Republicii Turcia, prin care doi cetățeni ai acestui stat, dnii Mehmet Yumak și Resul Sadak (« reclamantii »), au sesizat Curtea, la 1 martie 2003, în temeiul articolului 34 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (« Convenția »).

2. Reclamantii, care au beneficiat de asistență judiciară, au fost reprezentați de Dl T. Elçi, avocat din Diyarbakır. Guvernul turc (« Guvernul ») a fost reprezentat de agentul său.

3. Reclamantii pretind că prin impunerea pragului electoral de 10 % la nivel național pentru alegeri legislative a fost încălcată exprimarea liberă a opiniei poporului cu privire la alegerea corpului legislativ. Ei au invocat articolul 3 din Protocolul nr. 1.

4. Cererea a fost repartizată celei de-a Doua Secțiuni a Curții (articolul 52 § 1 din Regulament). La 9 mai 2006, aceasta a fost declarată parțial admisibilă de către o Cameră a acestei Secțiuni, alcătuită din

următorii judecători : Jean-Paul Costa, Ireneu Cabral Barreto, Rıza Türmen, Mindia Ugrekhelidze, Antonella Mularoni, Elisabet Fura-Sandström și Dragoljub Popović, precum și Sally Dollé, grefierul Secțiunii.

5. La 5 septembrie 2006, la Palatul Drepturilor Omului de la Strasbourg, s-a desfășurat o audiere publică cu privire la fondul cauzei (articolul 54 § 3 din Regulament).

6. În hotărârea sa din 30 ianuarie 2007 (« hotărârea Camerei »), Camera a declarat, cu cinci voturi împotriva la două, că articolul 3 din Protocolul nr. 1 nu a fost încălcat. La textul hotărârii a fost anexată opinia comună disidentă a judecătorilor Ireneu Cabral Barreto și Antonella Mularoni.

7. La 21 aprilie 2007, reclamanții au solicitat retrimiteră cauzei în fața Marii Camere, în temeiul articolului 43 din Convenție. La 9 iulie 2007, un colegiu al Marii Camere a decis să accepte această cerere (articolul 73 din Regulament).

8. Componenta Marii Camere a fost stabilită în conformitate cu articolele 27 §§ 2 și 3 din Convenție și 24 din Regulament.

9. Atât reclamanții, cât și Guvernul, au prezentat observații scrise cu privire la fondul cauzei. Observații scrise au prezentat, de asemenea, *Minority Rights Group International*, organizație neguvernamentală cu sediul la Londra, președintele căreia a fost autorizat să intervină în procedura scrisă (articolele 36 § 2 din Convenție și 44 § 2 din Regulament).

10. O audiere publică a avut loc în Palatul Drepturilor Omului de la Strasbourg, la 21 noiembrie 2007 (articolul 59 § 3 din Regulament).

În fața Curții s-au prezentat :

– *din partea Guvernului*

Dnii. M. ÖZMEN,

H. ÜNLER,

Dnele A. ÖZDEMİR,

V. SIRMEN

Y. RENDA

Ö. GAZIALEM,

co-agent,

consilier,

consilieri ;

– *din partea reclamanților*

Dnii. T. ELÇİ,

T. FISHER,

Dna E. FRANK,

Dl. R. SADAK,

reprezentant,

consilieri,

reclamant.

Curtea a audiat declarațiile Dnilor Elçi și Özmen, apoi răspunsurile Dnilor Fisher și Özmen la întrebările mai multor judecători.

ÎN FAPT

I. CIRCUMSTANȚELE SPEȚEI

11. Reclamanții s-au născut în 1962 și, respectiv, în 1959 și locuiesc în Şırnak. La alegerile legislative din 3 noiembrie 2002 ei au fost candidații Partidului democrat al poporului (DEHAP) din partea provinciei Şırnak, dar niciunul dintre ei nu a fost ales.

A. Alegerile parlamentare din 3 noiembrie 2002

12. În urma cutremurului de pământ din 1999, Turcia a trecut, în noiembrie 2000 și în februarie 2001, prin două mari crize economice. Apoi, criza economică a fost urmată de o criză politică din cauza stării sănătății primului ministru din perioada respectivă, pe de o parte, și din cauza numeroaselor neînțelegeri de ordin intern din cadrul coaliției guvernamentale, alcătuită din trei partide politice, pe de altă parte.

13. În acest context, la 31 iulie 2002, Marea Adunare Națională a Turciei (« Adunarea Națională ») a decis să organizeze, la 3 noiembrie 2002, alegeri parlamentare anticipate.

14. La începutul lunii septembrie, trei partide politice de stânga, și anume HADEP (Partidul democrat al poporului), EMER (Partidul muncii) și SDP (Partidul socialist democrat), au decis să formeze un « bloc al muncii, păcii și democrației » și să creeze un nou partid politic, DEHAP. Reclamanții au început campania electorală în provincia Şırnak, în calitate de candidați principali din partea acestui partid nou.

15. Asemenea blocuri electorale au mai fost create în 1991, când candidații MÇP (Partidul naționalist al muncii – succesorul și predecesorul MHP) și IDP (Partidul democrat reformator) au fost aleși pe listele RP (Partidul prosperității), și HEP (Partidul popular al muncii – predecesorul DEHAP) a obținut 18 mandate de deputat prezentând candidați pe listele SHP (Partidul popular social-democrat). Astfel unele partide care, probabil, nu ar fi putut obține 10 % din voturi la nivel național au reușit, totuși, să fie reprezentate în Parlament: candidații lor au fost incluși pe listele unui partid mult mai mare apoi, după ce au fost aleși, s-au separat de acesta și, fie au devenit deputați independenți, fie s-au alăturat unui alt partid.

16. În rezultatul alegerilor din 3 noiembrie 2002, lista DEHAP a obținut în provincie 47 449 voturi din 103 111 voturi exprimate, ceea ce a constituit 45,95 %. Cu toate acestea, partidul respectiv nu a trecut pragul național de 10 % și reclamanții nu au fost aleși. Cele trei mandate atribuite provinciei Şırnak au fost repartizate în felul următor : două mandate pentru AKP (Partidul justiției și dezvoltării, de orientare de dreapta conservatoare), care a obținut 14,05 % (sau 14 460 voturi), și un mandat pentru DI Tatar, candidat independent care a obținut 9,69 % din sufragii (sau 9 914 voturi).

17. Dintre 18 partide care au luat parte la aceste alegeri, doar AKP și CHP (Partidul popular republican, de dreapta) au reușit să treacă pragul de 10 %. Cu 34,26 % din voturile exprimate, AKP a obținut 363 de mandate, ceea ce reprezintă 66 % din numărul total de locuri în Adunarea Națională. De asemenea, au fost aleși nouă candidați independenți.

18. Cu toate acestea, nu numai DEHAP (6,22 % din voturi), dar și multe alte partide politice nu au putut obține locuri în Parlament. Printre acestea a fost DYP (Partidul pentru calea dreaptă, centru-dreapta), MHP (Partidul acțiuni naționale, naționalist), GP (Partidul tinerilor, centru) și ANAP (Partidul Patriei-mamă, centru-dreapta), care au obținut respectiv 9,54 %, 8,36 %, 7,25 % și 5,13 % din voturile exprimate.

19. Rezultatele acestor alegeri în genere au fost interpretate ca o răsturnare politică radicală. Partea voturilor neexercitate a atins un nivel record în Turcia (aproximativ 45 %, iar nivelul abținerilor (22 % de alegători înregistrați) pentru prima dată din 1980, a depășit 20 %. Astfel Adunarea Națională, după aceste alegeri, a fost cel mai puțin reprezentativă după anul 1946, când a fost introdus sistemul multipartid. Mai mult decât atât, pentru prima dată din 1954, Parlamentul a fost alcătuit doar din două partide.

20. Pentru a explica această lipsă de reprezentare, unii analiști făceau referire la efectul cumulativ al mai multor factori, pe lângă existența unui prag național înalt. Astfel din cauza fenomenului votului de protest, legat de criza politică și economică, cinci partide, inclusiv cele trei partide care au constituit coaliția guvernamentală în perioada 1999-2002, care au obținut mandate în Parlament în cadrul alegerilor din 1999, nu au reușit, în 2002, să atingă pragul de 10 % și, prin urmare, nu au fost reprezentate în Parlament. În mod similar, fragmentarea electorală a contribuit într-o anumită măsură la aceste rezultate, deoarece au eșuat numeroase tentative de formare a blocurilor electorale.

21. În rezultatul acestor alegeri, AKP, care deținea majoritatea absolută în Parlament, a format Guvernul.

B. Alegerile parlamentare după 22 iulie 2007 (după adoptarea hotărârii Camerei)

22. La începutul lunii mai 2007, Adunarea Națională a decis să organizeze, la 22 iulie 2007, alegeri parlamentare anticipate. Această decizie a fost adoptată ca rezultat a crizei politice care a survenit din cauza incapacității Parlamentului de a alege un nou Președinte al Republicii, pentru a-l înlocui pe Ahmet Necdet Sezer, înainte ca mandatul său unic de șapte ani să expire la 16 mai 2007. În mod normal, aceste alegeri parlamentare ar fi trebuit să aibă loc la 4 noiembrie 2007.

23. Aceste alegeri, la care au participat paisprezece partide politice, au fost marcate de două caracteristici. Pe de o parte, în urma crizei

prezidențiale a fost atestată o mobilizare puternică a electoratului, deoarece rata de participare a ajuns la 84 %. Pe de altă parte, pentru a depăși pragul național de 10 %, partidele politice au recurs la două strategii electorale. Mai întâi, DSP (Partidul democrat de stânga) a participat la scrutin sub egida CHP, un partid rival, astfel reușind să obțină 13 mandate în Parlament. Apoi, DTP (Partidul pentru o societate democratică, pro-kurd, de stânga) și-a prezentat candidații independenți sub sloganul « Mii de speranțe » și a susținut, de asemenea, anumiți candidați turci de stânga. Această mișcare a fost susținută de alte mici formațiuni de stânga, de tipul, EMEP, SDP și ÖDP (Partidul libertății și democrației, orientare socialistă). Astfel, peste șaiszeci de candidați independenți au fost înaintați din partea a peste patruzeci de circumscripții electorale din provincii.

24. În cadrul acestor alegeri, AKP, CHP și MHP au reușit să depășească cele 10 %. Cu 46,58 % din voturile exprimate, AKP a obținut 341 mandate, sau 62 % din numărul total de locuri. CHP, cu 20,88 % din voturi, și-a ales 112 deputați, ceea ce reprezintă 20,36 % din numărul total de locuri. Totodată, cei treisprezece deputați menționați mai sus (alineatul 23 de mai sus) au demisionat ulterior din CHP pentru a adera la DSP, partidul lor de origine. Cât privește MHP, cu 14,27 % din voturi, acesta a obținut alegerea a 71 deputați, sau 12,9 % din numărul total de locuri în Parlament.

25. Succesul remarcabil al candidaților independenți a fost una din caracteristicile alegerilor din 22 iulie 2007. Aceștia au dispărut din Adunarea Națională după 1980, dar au apărut din nou în 1999, cu trei deputați. În 2002, ei erau nouă, din 260 de candidați independenți din întreaga țară. În rezultatul scrutinului din 22 iulie 2007, în Adunarea Națională au trecut douăzeci și șase de deputați independenți. În special, au fost aleși peste douăzeci de candidați din « Mii de speranțe » care au obținut aproximativ 2,23 % din voturile exprimate și după alegeri au aderat la DTP. Astfel, DTP, care avea douăzeci de deputați, numărul minimal pentru formarea unei fracțiuni parlamentare, a putut constitui o asemenea fracțiune. Printre acești independenți era și un deputat socialist (fostul președinte al ÖDP), un deputat naționalist (fostul președinte al BBP – Partidul pentru marea unire, naționalist) și un deputat centrist (fostul președinte al ANAP).

26. Guvernul a fost format de către AKP, care a reușit din nou să obțină majoritatea absolută în Parlament.

II. DREPTUL ȘI PRACTICA INTERNE ȘI INTERNAȚIONALE RELEVANTE

A. Contextul constituțional și legislativ

1. Constituția

27. Articolul 67 din Constituție, după modificările introduse la 23 iulie 1995, prevede următoarele :

« În condițiile prevăzute de lege, cetățenii au dreptul de a alege, de a fi aleși, de a se angaja în activități politice, în mod independent sau în cadrul unui partid politic și de a participa la referendum.

Desfășurarea alegerilor și referendumului este administrată și controlată de puterea judiciară și în conformitate cu principiile sufragiului liber, egal, secret și universal, într-o singură rundă de vot și prin numărarea publică a voturilor și prin întocmirea publică a proceselor-verbale privind rezultatele alegerilor. Cu toate acestea, legea prevede dispoziții adecvate pentru a permite cetățenilor turci din străinătate să-și exercite dreptul de vot.

Orice cetățean turc care a împlinit cel puțin optsprezece ani are dreptul de a vota și de a participa la referendum.

Exercitarea acestor drepturi este reglementată prin lege.

Nu au drept de vot militarii înrolați în forțele armate, elevii școlilor militare, precum și persoanele condamnate care se află în instituțiile penitenciare, cu excepția celor care au fost condamnate pentru infracțiuni comise din imprudență.

Comisia Electorală Națională stabilește măsurile care trebuie luate în vederea garantării securității operațiunilor de numărare și exprimare a voturilor atunci când dreptul de vot este exercitat în instituțiile penitenciare și centrele de arest preventiv; aceste operațiuni se desfășoară în fața unui judecător competent, care este responsabil de organizarea și supravegherea acestora.

Legislația electorală trebuie să concilieze o reprezentare echitabilă cu o stabilitate guvernamentală.

Amendamentele aduse legislației electorale nu sunt aplicabile alegerilor care se desfășoară în cursul anului următor după data la care acestea au intrat în vigoare.»

28. Articolul 80 din Constituție este formulat astfel :

« Membrii Marii Adunări Naționale a Turciei reprezintă întreaga națiune și nu regiunile sau persoanele care i-au ales. »

29. În conformitate cu articolul 95 din Constituție și articolul 22 din Legea nr. 2820 cu privire la partidele politice, un partid politic care include cel puțin douăzeci de deputați poate alcătui o fracțiune parlamentară.

2. Sistemul electoral

30. Legea nr. 2839 cu privire la alegerea deputaților, publicată în Monitorul Oficial din 13 iunie 1983, definește modalitățile regimului electoral aplicat scrutinelor parlamentare.

31. În prezent, Adunarea Națională a Turciei este un Parlament unicameral alcătuit din 550 deputați aleși pentru un mandat de cinci ani. Alegerile au loc în circumscripții electorale stabilite în 81 de provincii, într-o singură rundă. Ele se desfășoară pe tot teritoriul național, în aceeași zi, prin vot liber exprimat, egal, universal și secret. Numărarea voturilor, precum și alcătuirea proceselor-verbale sunt publice. Fiecare provincie este reprezentată în Parlament cel puțin de un deputat, ceilalți deputați sunt repartizați în dependență de numărul de locuitori. Provinciile care au de la 1 la 18 deputați formează o singură circumscripție electorală, cele care au între 19 și 35 deputați alcătuiesc două circumscripții. Cât privește orașul Istanbul, având peste 35 deputați, este împărțit în 3 circumscripții electorale.

32. Articolul 16 din Legea nr. 2839 prevede că :

« (...) Partidele politice nu pot prezenta liste comune (...) »

33. Articolul 33 (după modificarea operată la 23 mai 1987) prevede următoarele :

« În cadrul alegerilor generale, partidele nu pot obține mandate decât dacă depășesc pragul de 10 % din voturile valabil exprimate la nivel național, (...) Un candidat independent înscris pe lista unui partid politic nu poate fi ales decât dacă lista acestui partid depășește pragul de 10 % la nivel național (...) »

34. La repartizarea mandatelor este aplicată metoda proporțională după D'Hondt. Această metodă, în conformitate cu care voturile exprimate pentru fiecare listă sunt împărțite la numere întregi (1, 2, 3, 4, 5, etc.), apoi mandatele sunt atribuite listelor care au înregistrat cei mai înalți coeficienți, favorizează partidului majoritar.

35. Articolele 21 § 2 și 41 § 1 din Legea nr. 2839 au următorul conținut :

Articolul 21 § 2

« (...) Persoanele care se înregistrează în calitate de candidați independenți depun la autoritățile competente de la Trezorerie, cu titlu de garanție, o sumă egală cu salariul lunar brut al unui funcționar de cea mai înaltă categorie și anexează chitanță de plată a acestei sume la dosarul lor de candidat la alegeri parlamentare. »

Articolul 41 § 1

« (...) în cazul în care, la alegerile parlamentare, candidatul independent nu a acumulat suficiente voturi pentru a obține un mandat, suma depusă cu titlu de garanție, este transferată în contul Trezoreriei. »

36. Articolul 36 din Legea nr. 2820 cu privire la partidele politice (publicată în Monitorul Oficial la 24 aprilie 1983) prevede :

« pentru a putea participa la alegeri, un partid politic trebuie să dețină un mandat în cel puțin o jumătate din provincii și să-și desfășoare congresul general cu cel puțin șase luni înainte de data scrutinului, sau trebuie să dispună de o fracțiune în cadrul Marii Adunări Naționale a Turciei. »

37. Articolul 81 din Legea nr. 2820 menționează :

« Partidele politice nu au dreptul să afirme că pe teritoriul Republicii Turcia există minorități bazate pe rasă, religie, sectă, cultură sau limbă. »

38. În afară de aceasta, în temeiul legislației relevante, numele candidaților independenți nu este înscris pe buletinele de vot diseminate în apropierea frontierelor turce. Astfel, la urnele de vot instalate în punctele de trecere a frontierei sau în aeroporturile mari, alegătorii turci cu domiciliul stabilit în străinătate, nu au posibilitatea să voteze decât pentru un partid politic. În mod similar, în timp ce partidele politice beneficiază de emisiuni radio și televizate pentru agitație electorală, candidații independenți sunt lipsiți de acest avantaj.

3. *Jurisprudența constituțională*

39. Jurisprudența Curții constituționale cu privire la compatibilitatea pragurilor electorale cu principiile statului democratic este contradictorie.

40. La început, printr-o hotărâre pronunțată la 6 mai 1968 (E. 1968/15, K. 1968/13), Curtea constituțională a decis că « pragul simplu » adoptat de legislator în scopul corectării efectelor sistemului de reprezentare proporțională contravine principiului statului democratic. Acesta este un prag care variază în dependență de numărul de mandate atribuit fiecărei circumscripții electorale. Pragul aplicat în cazul unei circumscripții electorale este obținut prin împărțirea voturilor exprimate la numărul de mandate. Mandatele sunt atribuite doar candidaților care l-au depășit. Înalta Curte a considerat că un asemenea prag, care ar putea permite reprezentanților unei minorități de alegători să formeze un Guvern, era în măsură să constituie un obstacol pentru reprezentarea tuturor curentelor de gândire.

41. Ulterior, după adoptarea Constituției din 1982, Curtea constituțională s-a pronunțat asupra sistemelor electorale, cu ocazia unei hotărâri adoptate la 1 martie 1984 (E. 1984/1, 1984/2). Ea a considerat următoarele :

„Primul alineat al articolului 67 din Constituție prevede că cetățenii au dreptul de a alege și a fi aleși în conformitate cu condițiile prevăzute de lege. Totodată, această dispoziție nu oferă legislatorului o marjă de apreciere nelimitată. Prin urmare, în temeiul dispozițiilor citate mai sus, desfășurarea alegerilor este administrată și controlată de puterea judiciară și în conformitate cu principiile sufragiului liber exprimat, egal, secret, universal și într-o singură rundă, și prin numărarea publică a voturilor și prin întocmirea publică a proceselor-verbale privind rezultatele alegerilor. Astfel, în vederea respectării acestor condiții, legislatorul poate adopta sistemul electoral pe care îl consideră adecvat. Dacă adunarea constituantă a prevăzut un sistem special, legislatorul va trebui să adopte sistemul pe care îl consideră adaptat condițiilor politice și sociale din țară (...).

Sub rezerva că nu va adopta măsuri care să creeze obstacole pentru libera exprimare a poporului sau care să instaureze hegemonia unui singur partid în viața politică sau chiar să distrugă sistemul multipartid, legislatorul poate pune în aplicare unul dintre sistemele electorale existente.”

42. Într-o hotărâre din 18 noiembrie 1995 (E. 1995/54, K. 1995/59), Curtea constituțională s-a pronunțat cu privire la compatibilitatea articolului 34/A din Legea nr. 2839 cu Constituția. Acest articol, cu referire la articolul 33 din aceeași lege, impune pragul electoral de 10 % și la repartizarea mandatelor între deputații aleși din partea « circumscripției naționale ». Curtea Constituțională a declarat prevederile de instituire a circumscripției naționale nule și neavenite, dar totodată a decis că pragul la nivel național de 10 % ar putea fi considerat ca fiind compatibil cu articolul 67 din Constituție.

Fragmentele relevante din această hotărâre sunt următoarele :

„(...) Constituția definește statul turc ca fiind o Republică (...). Structura constituțională a statului, având ca fundament suveranitatea națională, este produsul voinței naționale, exprimat prin alegeri libere. Această alegere, subliniată în diverse articole din Constituție, este pusă în evidență într-un mod clar și precis în articolul 67, intitulat „dreptul de a alege, de a fi ales și de a se angaja în activități politice”. Alineatul 6 al acestui articol, după cum a fost modificat, prevede că legislația electorală trebuie să fie stabilită într-o modalitate care să concilieze principiile „reprezentării echitabile” cu „stabilitatea guvernamentală”. Scopul vizat este ca voința alegătorilor să fie reflectată cât mai mult posibil în organul legislativ (...). Pentru a alege sistemul cu cele mai adecvate metode care să permită ca voințele și alegerile colective să fie reflectate în organul legislativ (...) prin adoptarea prevederilor legislative în lumina circumstanțelor specifice țării și necesităților sale constituționale, ar trebui să se opteze pentru [sistemul] care este cel mai compatibil cu Constituția sau să fie respins orice sistem incompatibil cu aceasta.

Impactul unei democrații reprezentative este vizibil în diverse domenii. Efectul sistemelor inechitabile adoptate cu intenția de a asigura stabilitatea este de a împiedica evoluția socială (...) Cât privește reprezentarea, importanța acordată justiției este condiția principală a stabilității guvernamentale. Justiția asigură stabilitatea. Cu toate acestea, în lipsa justiției, ideea de stabilitate creează instabilitate. Principiul „reprezentării echitabile” prin care Constituția impune respectarea constă în [alegeri] liber exprimate, egale, secrete, universale, într-o singură rundă, [cu] numărarea publică a voturilor și alcătuirea publică a proceselor-verbale privind rezultatele alegerilor, și este exprimat printr-un număr de reprezentați proporțional cu numărul de voturi obținute. Cât privește principiul „stabilității guvernamentale”, acesta este perceput ca o referire la metodele utilizate pentru reflectarea voturilor [în cadrul] organului legislativ într-o modalitate care să garanteze consolidarea puterii executivului. „Stabilitatea guvernamentală” pe care dorim s-o asigurăm cu ajutorul pragului, descris ca un „obstacol”, la fel ca „reprezentarea echitabilă” (...) sunt prevăzute în Constituție. În cadrul alegerilor (...), ar trebui acordată importanță combinării acestor două principii, care în anumite situații par a fi incompatibile unul cu altul, astfel încât [să se asigure] echilibrarea și completarea lor reciprocă (...).

Pentru a atinge scopul de « stabilitate guvernamentală », enunțat în Convenție, a fost prevăzut un [prag] la nivel național (...)

Este evident că [pragul] de 10 % dintre sufragii la nivel național, prevăzut de articolul 33 din Legea nr. 2839 (...) a intrat în vigoare, cu aprobarea organului legislativ. Sistemele electorale trebuie să fie compatibile cu principiile constituționale (...) și este inevitabil că unele dintre aceste sisteme ar trebui să conțină condiții stricte. Pragurile care rezultă din natura sistemelor și [sunt exprimate] în procente, și [care] la nivelul țării limitează dreptul de a alege și dreptul de a fi ales, sunt aplicabile [și]

acceptabile (...) în măsura în care acestea nu depășesc limitele normale (...). [Pragul] de 10 % este compatibil cu principiile de stabilitate guvernamentală și reprezentare echitabilă (...)”.

Trei judecători constituționali dintre unsprezece nu au fost de acord cu argumentul majorității, considerând că pragul de 10 % la nivel național nu este compatibil cu articolul 67 din Constituție.

43. În aceeași hotărâre, Curtea constituțională a anulat, totodată, pragul electoral de 25 % stabilit pentru repartizarea mandatelor atribuite provinciilor (prag de provincie). Considerând că un asemenea prag nu corespunde principiului reprezentării echitabile, înalta jurisdicție a subliniat :

„În cazul în care la alegerile parlamentare este impus un prag, în conformitate cu principiul «stabilității guvernamentale », impunerea, în plus, a unui prag pentru fiecare circumscripție electorală este incompatibilă cu principiul „reprezentării echitabile”.”

4. Expunerea succintă a alegerilor parlamentare

44. Alegerile din 1950, 1954 și 1957 – când a fost utilizat sistemul de reprezentare majoritară – nu au fost în stare să asigure un echilibru instituțional între majoritate și opoziția parlamentară. Acest dezechilibru a constituit unul dintre motivele esențiale ale loviturii de stat din 1960. În rezultatul intervenției militare, legislatorul a adoptat sistemul de reprezentare proporțională aplicat după metoda D'Hondt, în scopul consolidării pluralismului și sistemului politic. Astfel, alegerile din 1965 și 1969 au permis consolidarea majorităților stabile din cadrul Adunării Naționale și, totodată, au oferit micilor formațiuni posibilitatea de a fi reprezentate. Cu toate acestea, după alegerile din 1973 și 1977, cele mai importante curente politice nu au reușit să formeze guverne stabile, deși au beneficiat de o susținere largă din partea electoratului. Această perioadă de instabilitate guvernamentală a fost marcată de constituirea succesivă a coalițiilor, fiecare dintre acestea devenind mai fragilă din cauza influenței disproporționate a micilor formațiuni asupra politicii guvernamentale.

45. În urma regimului militar (1980-1983), Legea nr. 2839 cu privire la alegerea deputaților, adoptată la 13 iunie 1983, a restabilit sistemul de reprezentare proporțională, însoțit de două praguri electorale. La pragul de 10 % la nivel național a fost adăugat un prag la nivel provincial (numărul de alegători împărțit la numărul de mandate prevăzut pentru fiecare circumscripție). Ultimul a fost anulat de Curtea constituțională în 1995. La alegerile parlamentare din 1983, ANAP (Partidul Patriei-mamă) a obținut majoritatea absolută în Parlament.

46. Alegerile legislative din 29 noiembrie 1987, au permis ANAP, cu 36,31 % din sufragii, de asemenea, să formeze o majoritate parlamentară stabilă. În Parlament au reușit să treacă și alte două partide. La alegerile din 20 octombrie 1991, cinci partide au fost reprezentate în Parlament. Acest

rezultat s-a datorat faptului că trei mici formațiuni politice (MÇP, IDP și HEP) participaseră la aceste alegeri sub egida altor partide politice, pentru a ocoli articolul 16 din Legea nr. 2839, care interzicea constituirea listelor comune înainte de alegeri. Guvernul a fost format prin coaliția a două partide. De asemenea, la aceste alegeri, 18 candidați ai HEP au fost aleși în Parlament pe lista partidului politic social-democrat, SHP. Ulterior, aceștia au demisionat din SHP pentru a adera la propriul partid, HEP.

47. La alegerile naționale din 24 decembrie 1995, în Parlament au trecut cinci partide politice. Cu toate acestea, deoarece niciunul dintre ele nu a putut obține majoritatea parlamentară, a fost creată o coaliție.

48. Alegerile parlamentare din 1999 cu atât mai mult nu au reușit să consolideze o majoritate parlamentară. Cinci partide politice au obținut mandate în Adunarea Națională. O coaliție din trei partide a format guvernul.

49. Înainte de scrutinul din 3 noiembrie 2002, partidele, care nu au obținut o reprezentare în Parlament, au acumulat cele mai multe voturi în 1987 (19,4 % din voturile exprimate). În 1991, două coaliții preelectorale între RP, MÇP și IDP, precum și între SHP și HEP, au permis ca această rată să fie redusă până la 0,5 %. La alegerile din 22 iulie 2007, ea fost de 13,1 %.

50. După cum a fost menționat (alineatele 12-21 de mai sus), alegerile din 2 noiembrie 2002 au permis AKP să formeze un guvern stabil care a existat până la 22 iulie 2007, în pofida faptului că 45,3 % din alegători (aproximativ 14,5 milioane de voturi) nu au fost reprezentați în Parlament.

B. Documentele relevante ale Consiliului Europei

51. Consiliul Europei nu a stabilit standarde obligatorii pentru pragurile electorale.

1. Documentele Adunării Parlamentare a Consiliului Europei

52. Partea relevantă din Rezoluția 1547 (2007) cu privire la *Situația drepturilor omului și a democrației în Europa* adoptată la 18 aprilie 2007 de către Adunare prevede următoarele :

« 58. În democrațiile consacrate, pentru alegerile parlamentare nu ar trebui să fie prevăzut un prag mai ridicat de 3 %. Astfel, ar trebui să se poată exprima un număr cât mai mare de opinii. Excluderea unor grupuri considerabile de persoane din dreptul de a fi reprezentat este în detrimentul unui sistem democratic. În democrațiile consacrate, ar trebui să fie stabilit un echilibru între reprezentarea echitabilă a opiniilor societății și eficiența Parlamentului și Guvernului

53. În Recomandarea 1791 (2007) cu privire la *Situația drepturilor omului și a democrației în Europa*, adoptată la 18 aprilie 2007, Adunarea a recomandat Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei să ia măsuri pentru remedierea deficiențelor identificate în rezoluția menționată mai sus.

În ceea ce privește pragurile electorale, Comitetul de Miniștri ar trebui să încurajeze statele membre:

„17.10. să prevadă reducerea pragurilor mai mari de 3 % aplicabile alegerilor parlamentare și să asigure un echilibru între reprezentarea echitabilă și eficiența în cadrul parlamentului și guvernului.”

2. Documentele Comisiei europene pentru democrație prin drept (Comisia de la Veneția)

54. „Codul bunelor practici în materie electorală”, adoptat în 2002 de Comisia de la Veneția, reamintește ferm că cele « cinci principii ale patrimoniului electoral european sunt sufragiul universal, egal, liber, secret și direct ». Cât privește alegerea sistemului electoral, acesta este « liber, cu condiția respectării principiilor menționate mai sus ».

55. Partea relevantă din raportul Comisiei de la Veneția, din 12 iunie 2006, intitulat *Raportul cu privire la dreptul electoral și administrarea alegerilor în Europa* este formulat după cum urmează :

« Efectele unui anumit sistem electoral pot fi diferite de la o țară la alta și ar trebui recunoscut faptul că diferite sisteme pot urmări scopuri politice divergente sau chiar antagoniste. Un sistem electoral s-ar putea concentra mai mult pe reprezentarea echitabilă a partidelor în Parlament, pe când altul ar putea urmări evitarea reprezentării fragmentării în partide mici și încurajarea formării unei majorități absolute a deputaților care să constituie guvernul. Un sistem electoral poate încuraja o relație strânsă între alegători și deputații „lor” de circumscripție, pe când altul poate facilita introducerea în Parlament a femeilor, minorităților sau specialiștilor prin intermediul listelor de partid închise. În unele țări, sunt puse în aplicare sisteme complicate pentru a încerca concilierea mai multor obiective politice. Alte țări preferă sistemele simple care pot fi ușor înțelese și utilizate de electorat și administrație. Caracterul adecvat al unui sistem electoral depinde de faptul dacă acesta va face dreptate, ținând cont de condițiile și problemele locale. Mai ales trebuie să fie asigurată transparența alcătuirii listelor. Astfel, sistemul electoral și propunerile ce vizează reformarea lui ar trebui să fie evaluate de la caz la caz. »

56. În *Raportul cu privire la regulile electorale și acțiunile pozitive în favoarea participării minorităților naționale la procesul decizional din țările europene*, din 15 martie 2005, care analizează practicile din unele state membre, Comisia de la Veneția a identificat cinci măsuri specifice care încurajează reprezentarea minorităților. Două dintre acestea vizează pragurile electorale :

„(...)

d. Pragurile electorale nu ar trebui să afecteze șansele minorităților naționale de a fi reprezentate.

e. Circumscripțiile electorale (numărul lor, dimensiunea, forma, numărul de mandate) pot fi stabilite în scopul încurajării participării minorităților la procesele decizionale.”

3. Documente referitoare în mod special la alegerile din Turcia

a) Raportul comisiei *ad hoc* a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei

57. Guvernul face referire la raportul comisiei *ad hoc* privind observarea alegerilor parlamentare din Turcia (3 noiembrie 2002), elaborat la 20 decembrie 2002. Părțile relevante din acest raport au următorul conținut :

„După cum a relatat pe larg mass-media, doar două partide dintre optsprezece au reușit să intre în noul Parlament al Turciei (TBMM), AKP (Justiție și dezvoltare) și CHP (Partidul popular-republican). Celelalte partide, până atunci reprezentate în Parlament, nu au putut depăși pragul de 10 %. Partidul care s-a aflat la Guvernare până la alegeri, a acumulat doar 1 % din voturi. Aceste alegeri au fost determinate de problemele economice și de corupție.

O majoritate clară și absolută a obținut AKP, cu 362 de mandate, 170 de mandate a obținut opoziția și 9 au revenit deputaților independenți. (Ultimii au fost aleși în orașele mici, unde au o reputație bună). Ar trebui reamintit faptul că AKP a avut 59 de mandate în legislatura precedentă, iar CHP – trei (alegerile din 1999).

Această situație probabil va duce la instaurarea unei stabilități sporite în țară, evitând coalițiile complexe și instabile. Luni, 4 noiembrie 2002, Bursa Turciei s-a majorat cu 6,1 %.

Totodată aceasta, de asemenea, înseamnă că aproximativ 44 % dintre voturile exprimate nu sunt reprezentate în Parlament.

Astfel, rezultatele ar trebui să fie interpretate ca un vot de protest clar împotriva întregii instituții, deoarece niciunul dintre cele trei partide din fosta coaliție de la putere nu a acumulat suficiente voturi ca să poată obține cel puțin un singur mandat !”

b) Rezoluția 1380 (2004) a Adunării Parlamentare

58. Alineatele 6-23 din Rezoluția 1380 (2004) cu privire la „Respectarea obligațiilor și angajamentelor Turciei”, adoptată la 22 iunie 2004 de către Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, sunt formulate astfel :

„6. Cât privește democrația pluralistă, Adunarea recunoaște că Turcia este o democrație care funcționează în baza sistemului multipartid, alegerilor libere și separării puterilor. Frecvența cu care sunt dizolvate partidele politice este îngrijorătoare și Adunarea speră că, în viitor schimbările constituționale privind partidele politice, din octombrie 2001 și cele din martie 2002, vor limita utilizarea unor astfel de măsuri ca dizolvarea. Astfel, Adunarea consideră că pragul de 10 % din sufragiile acumulate la nivel național pentru ca un partid să poată accede în Parlament este excesiv și că s-ar cuveni să fie reorganizate modalitățile procedurii de vot a cetățenilor turci stabiliți în străinătate.

(...)

23. Prin urmare, și în cadrul procesului actual de reforme angajate de autoritățile turcești, Adunarea invită Turcia :

(...)

ii. Să modifice Codul electoral pentru a micșora pragul de 10 % și să permită cetățenilor turci stabiliți în străinătate să voteze fără a fi obligați să se prezinte la frontiere ; (...)

c) Raportul cu privire la « Observarea alegerilor parlamentare din Turcia (22 iulie 2007) »

59. Părțile relevante din raportul intitulat *Observarea alegerilor parlamentare din Turcia* din 22 iulie 2007, elaborat de o comisie *ad hoc* a Adunării parlamentare a Consiliului Europei, au următorul conținut :

„XII. Concluzii și recomandări

55. Alegerile parlamentare organizate în Turcia la 22 iulie 2007, în general, s-au desfășurat în conformitate cu angajamentele asumate de Turcia față de Consiliul Europei și cu standardele europene aplicabile organizării alegerilor libere.

56. Într-o măsură foarte mare, scrutinul a fost bine organizat, cu profesionalism și s-a desfășurat fără incidente, ceea ce demonstrează că în Turcia se menține o lungă tradiție de alegeri democratice.

57. Rata înaltă de participare demonstrează că în Turcia există încredere în procesul democratic.

58. La toate nivelurile, toți funcționarii electorali, și-au exercitat atribuțiile într-un mod eficient și conștiincios.

59. Totuși, în opinia raportorului, Turcia ar putea organiza și mai bine alegerile, astfel încât să garanteze o adevărată reprezentare în cadrul Parlamentului. Pragul de 10 % ar putea fi micșorat, în conformitate cu Rezoluțiile 1380 (2004) și 1547 (2007) ale Adunării. Dacă noul Parlament, ales la 22 iulie 2007, este mult mai reprezentativ decât Parlamentul precedent, fiind reprezentat de aproximativ 90 % din corpul electoral, aceasta se datorează faptului că sunt reprezentate trei partide, și nu două, și că partidele de opoziție au prezentat candidați « independenți susținuți de un partid », și nu din cauza măsurilor întreprinse de autoritățile turcești.

60. Autoritățile turcești ar putea sesiza Comisia de la Veneția referitor la această problemă, precum și referitor la simplificarea legislației electorale.

(...)”

60. Mai mult decât atât, în răspunsul oferit la întrebarea unui deputat după discursul în fața Adunării Parlamentare la 3 octombrie 2007, Președintele Republicii Turcia a menționat că pragul de 10 %, care corespunde unei necesități reale, pe viitor ar putea fi eliminat (a se vedea procesul-verbal al ședinței din 3 octombrie 2007). Părțile relevante din răspunsul său sunt după cum urmează :

« Dl Gül a explicat că pragul de 10 % a fost introdus pentru remedierea instabilității din anii precedenți, când au existat un număr mare de guverne de coaliție. Acest prag nu este un obstacol pentru participarea candidaților independenți la scrutin. La ultimele alegeri parlamentare, din iulie anul trecut, rata participării a fost de 85 %, ceea ce demonstrează reprezentativitatea Parlamentului. Acum, când stabilitatea politică a fost restabilită ar putea fi prevăzută revizuirea pragului de 10 %. »

C. Dreptul comparat

61. Deși nu există o clasificare uniformă a modelelor de scrutin și a sistemelor electorale, de obicei se disting trei tipuri majore : modelele de scrutin majoritar, proporționale și mixte. În sistemul majoritar, este declarat ales candidatul sau lista de candidați care a obținut, în cadrul runde decisive de scrutin, majoritatea voturilor. Acest tip de scrutin permite constituirea majorităților clare de guvernare, dar, totodată, defavorizează reprezentarea partidelor politice minoritare. Astfel, spre exemplu, în Regatul Unit, timp de mai multe decenii se aplică scrutinul majoritar uninominal într-o singură rundă (« *first past the post* »), combinat cu existența a doua mari partide politice dominante, ceea ce a avut ca efect atribuirea altor partide mici mai puține mandate în raport cu numărul sufragiilor pe care le-au acumulat. Situații similare există, spre exemplu în Franța, unde se practică sistemul majoritar în două runde de scrutin. La cealaltă extremă, scopul sistemului proporțional este de a asigura ca voturile exprimate să fie reflectate proporțional cu mandatele atribuite. La modul general, sistemul proporțional este considerat a fi cel mai « corect », deoarece tinde să reflecte mai îndeaproape diferite forțe politice. Totodată, dezavantajul acestui sistem este că favorizează fragmentarea ofertei electorale și, prin urmare, face mai dificilă constituirea majorităților parlamentare stabile.

62. În prezent, în Europa acest tip de sistem este cel mai larg răspândit. Spre exemplu, Bulgaria, Danemarca, Spania, Estonia, Irlanda, Luxembourg, Malta, Moldova, Norvegia, Polonia, Portugalia, Republica Cehă, Rusia, Suedia și Turcia, au optat pentru reprezentarea proporțională sau una din variantele sale. De asemenea, există sisteme mixte care propun diferite combinații între cele două modele de scrutin (spre exemplu în Germania, Italia și Lituania).

63. În unele sisteme proporționale, legislatorul a stabilit praguri în vederea atenuării efectelor acestui tip de scrutin, și în special pentru a asigura mai multă stabilitate în cadrul Parlamentului. Aceste praguri, de obicei exprimate în procente din voturile exprimate, sunt « limite, fixe sau variabile, stabilite prin intermediul rezultatului electoral, care determină participarea unei liste sau a unui candidat la repartizarea mandatelor ». Totodată, rolul pe care îl au pragurile diferă în funcție de mărimea lor și sistemul de partide care există în fiecare țară. Un prag jos nu favorizează decât cele mai mici formațiuni, ceea ce face dificilă formarea majorității stabile, pe când în cazul unei divizări importante a sistemului de partide, un prag înalt conduce la excluderea reprezentării unei părți importante a electoratului.

64. Evaluarea pragurilor electorale adoptate în statele membre care au optat pentru un scrutin proporțional, arată că doar patru state au ales praguri înalte : Turcia are cel mai înalt prag - 10 % ; Liechtenstein a stabilit 8 %, Federația Rusă și Georgia - 7 %. O treime dintre state impun un prag de

5 %, și treisprezece state au fixat pragul la un nivel scăzut. În alte state membre nu există praguri electorale. De altfel, în multe sisteme, pragurile se aplică doar la un număr limitat de mandate (în Norvegia și în Islanda, spre exemplu). Pragurile sunt diferite în funcție de faptul dacă se aplică unui partid sau unui bloc electoral. Spre exemplu, în Republica Cehă, pragul pentru un partid constituie 5 %, pe când în cazul unui bloc electoral se adaugă 5 % pentru fiecare partid membru. În Polonia, pragul pentru blocuri constituie 8 % și nu variază în dependență de partidele membre. În mod similar, pragurile pentru candidații independenți variază : în Moldova, spre exemplu, pragul constituie 3 %.

ÎN DREPT

I. CU PRIVIRE LA DOMENIUL DE COMPETENȚĂ AL MARII CAMERE

65. Curtea menționează că plângerea în hotărârea camerei (alineatul 40) a fost formulată în felul următor:

« Reclamanții pretind că impunerea unui prag electoral de 10 % la alegerile parlamentare încalcă libertatea de exprimare a opiniei poporului cu privire la alegerea corpului legislativ. »

66. În cadrul procedurii în fața camerei, reclamanții, bazându-se, în special, pe rezultatele alegerilor din 3 noiembrie 2002, au contestat pragul electoral de 10 %. În acest scop, ei au recurs la o analiză generală a alegerilor care s-au desfășurat în Turcia după 1946, anul în care în Turcia a fost instaurat sistemul multipartid. Ulterior, în cererea de retrimiteră prezentată la 20 aprilie 2007, în care era supusă criticii analiza sistemului electoral turc, la care a făcut referire camera în hotărârea sa, ei au afirmat că această hotărâre oferă Părții contractante o marjă de apreciere extrem de largă în ceea ce privește crearea și funcționarea sistemului electoral.

67. După 9 iulie 2007, dată la care un colegiu din cinci judecători a acceptat cererea părții reclamante care intenționa să trimită cauza în fața Marii Camere, în Turcia au avut loc alegeri parlamentare anticipate.

68. Comentând pe larg alegerile din 22 iulie 2007 în observațiile prezentate Marii Camere la 7 septembrie 2007, reprezentanții reclamanților au precizat, în timpul audierii din 21 noiembrie 2007, că această cerere a fost introdusă în scopul constatării unei încălcări în rezultatul alegerilor parlamentare din 3 noiembrie 2002, și nu a celor din 22 iulie 2007.

69. Cât privește Guvernul, acesta a susținut în timpul audierii că, în măsura în care plângerile reclamanților vizează structura constituțională a Turciei, ele trebuie să fie considerate ca fiind o *actio popularis*, și a afirmat

că rezultatele generale din 22 iulie 2007 au confirmat constatările stabilite de cameră în hotărârea sa din 30 ianuarie 2007.

70. Curtea trebuie deci să determine amploarea examinării cauzei pe care trebuie s-o efectueze și se întreabă, în special, dacă ea se poate limita la studierea rezultatelor alegerilor din 3 noiembrie 2002 fără a ține cont de faptele care au survenit după adoptarea hotărârii camerei.

71. Curtea reamintește că, în conformitate cu jurisprudența sa constantă, „cauza” retrimisă în fața Marii Camerei, cuprinde în mod obligatoriu toate aspectele cererii pe care camera a examinat-o anterior în hotărârea sa și nu există niciun temei pentru o retrimiteră parțială a cauzei în fața Marii Camerei (a se vedea *Cumpănă și Mazăre v. România* [GC], nr. 33348/96, § 66, CEDH 2004-XI, și *K. și T. v. Finlanda* [GC], nr. 25702/94, §§ 140-141, CEDH 2001-VII).

72. „Acțiunea” cu care a fost sesizată Marea Cameră este partea de cerere declarată admisibilă. Totodată, aceasta nu înseamnă că Marea Cameră nu poate examina, dacă va fi necesar, și problemele cu privire la admisibilitatea cererii, așa cum procedează de obicei camera, spre exemplu în temeiul articolului 35 § 4 *in fine* din Convenție (care permite Curții « să respingă orice cerere pe care o consideră inadmisibilă (...) în orice stadiu al procedurii »), sau când aceste probleme au fost alăturate fondului sau când ele prezintă interes la stadiul examinării fondului cauzei (*K. și T. v. Finlanda*, citată mai sus, § 141).

73. Curtea reamintește de la bun început că nu ține de competența sa examinarea *in abstracto* a unei legi electorale interne și că, în primul rând, autoritățile naționale au această sarcină, și în special curțile și instanțele de judecată, cu o calificare specială în materie, de a interpreta și a aplica dreptul intern (a se vedea, spre exemplu, *Gitonas și alții v. Grecia*, hotărâre din 1 iulie 1997, *Culegere de hotărâri și decizii* 1997-IV, § 44, și *Briçe v. Letonia* (dec.), nr. 47135/99, 29 iunie 2000). Totodată în speță, plângerea reclamantilor nu poate fi interpretată ca o *actio popularis*, fiindcă la alegerile din 3 noiembrie 2002, cei interesați au fost afectați la modul direct și imediat de pragul pe care îl contestă (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Serge Moureaux și alții c. Belgia*, nr. 9267/81, decizia Comisiei din 12 iulie 1983, Decizii și rapoarte (DR) 33, p. 110). Deoarece camera și-a pronunțat hotărârea înainte de alegerile din 22 iulie 2007, ea a ținut cont, în mod esențial, de rezultatele alegerilor din 3 noiembrie 2002 și de contextul existent în Turcia în perioada respectivă. Cât privește Curtea, ea va examina această cauză în lumina rezultatelor alegerilor parlamentare din 3 noiembrie 2002, dar fără a neglija alegerile din 22 iulie 2007, la care reclamantii cu siguranță nu au candidat, dar care totuși, prezintă un anumit interes pentru aprecierea efectelor pragului electoral contestat de reclamantii.

II. CU PRIVIRE LA PRETINSA ÎNCĂLCARE A ARTICOLULUI 3 DIN PROTOCOLUL NR. 1

74. Reclamanții au susținut că impunerea pragului electoral de 10 % la alegerile parlamentare a încălcat libera exprimare a opiniei poporului cu privire la alegerea corpului legislativ. Ei au invocat articolul 3 din Protocolul nr. 1, care prevede :

« Înaltele Părți contractante se angajează să organizeze, la intervale rezonabile, alegeri libere cu vot secret, în condiții care să asigure libera exprimare a opiniei poporului despre alegerea corpului legislativ.»

A. Hotărârea camerei

75. Camera a stabilit că pragul electoral de 10 % impus la alegerile parlamentare a avut scopul de a consolida stabilitatea guvernamentală evitând o fragmentare parlamentară excesivă și nefuncțională. De asemenea, el ar putea fi considerat ca fiind proporțional și necesar pentru atingerea acestor scopuri. Prin urmare, ea a concluzionat că „Turcia [nu a] depășit marja sa vastă de apreciere în temeiul articolului 3 din Protocolul nr. 1, deși pragul electoral litigios era ridicat” (alineatele 66-79 din hotărârea camerei).

B. Argumentele părților

1. Reclamanții

76. Reclamanții contestă argumentele camerei, care a interpretat, în opinia lor, în mod restrictiv și superficial dreptul la alegeri libere.

77. Mai întâi, reclamanții consideră că acest prag de 10 %, deoarece a împiedicat o bună parte a populației să-și exprime alegerea cu privire la reprezentarea parlamentară, constituie o ingerință gravă în dreptul la participare și nu urmărește niciun scop legitim în sensul articolului 3 din Protocolul nr. 1.

78. În această privință, reclamanții contestă afirmația potrivit căreia măsura incriminată ar avea scopul de a consolida stabilitatea parlamentară. Ei susțin că autoritățile militare, care au preluat puterea după lovitura de Stat din 1980, au dat toată vina pentru agitația socială și politică prin care a trecut Turcia între 1970 și 1980, precum și pentru instabilitatea politică legată de aceasta, pe sistemul electoral care era atunci în vigoare. În opinia lor, este puțin probabil să fi existat o legătură de cauzalitate între măsura litigioasă și situația politică din Turcia din anii 70-80 așa cum a apreciat camera în hotărârea sa.

79. Reclamanții remarcă faptul că, dintre patru scrutine în care s-a recurs la sistemul proporțional, dar nu a fost impus pragul electoral, două scrutine (din 1965 și din 1969) au rezultat cu guverne formate dintr-un singur partid,

iar în rezultatul celorlalte două (din 1973 și din 1977) au fost constituite guverne de coaliție.

80. Mai mult decât atât, nu este exclus că micșorarea sau eliminarea pragului electoral național va conduce la formarea unui guvern de coaliție, dar un asemenea rezultat nu echivalează neapărat cu instabilitatea guvernamentală. Guvernele de coaliție uneori dau dovadă de o mai mare stabilitate decât guvernele formate de un singur partid.

81. În opinia reclamantilor, este dificil de a considera că măsura excepțională vizată a consolidat democrația reprezentativă. Consiliul Europei a fost creat pentru a consolida democrația și valorile democratice. Cu siguranță, statele contractante beneficiază de o anumită marjă de apreciere în această privință, dar ei totuși consideră că statele nu ar trebui să profite de această latitudine, fără a ține cont de dreptul la reprezentarea echitabilă, într-un mod nelimitat sau disproporționat, altfel spus să excludă din viața politică a țării un anumit segment al populației.

82. Un prag național atât de ridicat a generat o reprezentare foarte incorectă și o criză a legitimității Guvernului, pe când Parlamentul trebuie să fie o tribună liberă pentru orice democrație. Desigur, un Parlament al cărui componență reflectă doar 55 % nu este în măsură să ofere acea legitimitate reprezentativă pe care se bazează orice democrație. În acest context, reclamanții atrag atenția asupra faptului că după alegerile parlamentare din 1987, 1991, 1995 și 1999, proporția sufragiilor nereprezentate în Parlament a fost respectiv de 19,4 % (aproximativ 4,5 milioane de voturi), 0,5 % (aproximativ 140 000 voturi), 14 % (aproximativ 4 milioane de voturi) și 18,3 % (aproximativ 6 milioane de voturi). Cât privește rezultatele scrutinului din 2002, ele au provocat o „criză a reprezentării”, deoarece 45,3 % din sufragii – altfel spus aproximativ 14,5 milioane de voturi – nu au fost luate în considerare și nu au fost reflectate în componența Parlamentului.

83. În opinia reclamantilor, Curtea trebuie să țină cont de mai multe elemente : în primul rând, caracterul crucial al pluralismului în calitate de pilon al democrației și importanța partidelor democratice care rezultă de aici, mai ales a partidelor care contribuie la faptul ca o regiune specifică a țării să se facă auzită în Parlament ; într-al doilea rând, faptul că pragul electoral impus în Turcia este cel mai ridicat printre statele membre ale Consiliului Europei și deoarece nu există măsuri care să atenueze efectele sale negative asupra libertății exprimării anumitor grupuri din societate ; în al treilea rând, și ultimul, situația particulară din Turcia și efectele concrete ale acestui prag, mai exact imposibilitatea pentru oricare partid localizat într-o anumită regiune de a fi reprezentat în Adunarea Națională. Dacă aceste elemente nu sunt luate în considerare, dreptul la alegeri libere este lăsat la discreția arbitrară a Statelor, care ar putea profita de acest fapt pentru a justifica pragurile care depășesc 10 %.

84. De asemenea, reclamanții au susținut că pragul electoral nu corespunde standardelor europene comune. Pragul la nivel național adoptat în Turcia este cel mai înalt dintre toate țările din Europa, sau chiar din lume. Dacă baremul de 10 % ar fi fost aplicat în alte țări, multe partide experimentate nu ar participa la formarea guvernului ; acesta ar fi cazul spre exemplu, al liberalilor democrați din Germania, partidelor centriste și creștine din țările scandinave, partidului « verzilor » din Olanda și partidelor de centru-stânga și de dreapta din Italia. În majoritatea țărilor care au impus un prag electoral, acesta este de 5 % (în 2001, pragul mediu stabilit în Europa Centrală și de Est a fost de 4,25 %). Chiar și țările care se confruntă cu probleme importante de integrare și necesită o stabilitate în reprezentarea partidelor, ținând cont de existența partidelor independente sau a celor de dimensiuni foarte mici, nu au considerat oportun să impună praguri de două ori mai ridicate. Spre exemplu, reclamanții menționează că la alegerile din 2002 un prag electoral de 5 % ar fi permis la opt partide (din optsprezece posibile), printre care DEHAP, să obțină mandate în Parlamentul Turciei în loc de cele doar două principale partide naționale.

85. Argumentul, potrivit căruia reclamanții sau alți membri ai partidului acestora ar fi putut participa la alegeri în calitate de candidați independenți – unul dintre principalele argumente ale Guvernului și unul dintre motivele în baza cărora camera și-a întemeiat hotărârea – reflectă o viziune care ignoră rolul partidelor în cadrul sistemului politic. Nici candidații independenți, nici formațiunile de alianță nu ar putea înlocui partidele politice independente, acestea având un rol esențial în calitate de elemente fundamentale ale democrației. Este evident că acei candidații care ajung pe arena politică din nume propriu și pot conta doar pe resurse personale și economice limitate nu pot face concurență partidelor care dispun de resurse logistice și financiare considerabile.

86. Mai mult decât atât, în Turcia, candidații independenți sunt supuși anumitor restricții și condiții care îi defavorizează. Spre exemplu, numele candidaților independenți nu este înscris în buletinele de vot diseminate în zonele de frontieră, ceea ce înseamnă că persoanele care intră pe teritoriul turc pentru a participa la scrutin într-o secție de votare frontalieră nu poate vota pentru candidații independenți, fapt care reduce esențial șansele acestora din urmă de a fi aleși. Imposibilitatea pentru acești candidați de a difuza mesaje electorale, în timp ce toate partidele politice dispun în mod expres de emisiuni la televiziune și radio, de asemenea constituie un dezavantaj important (alineatul 39 de mai sus). În fine, dreptul alegătorilor de a alege liber și egal să fie reprezentanți de partide – și nu, spre exemplu, de candidați independenți – și dreptul tuturor partidelor de a participa la campania electorală pe picior de egalitate, sunt principii esențiale în sensul articolului 3 din Protocolul nr. 1.

87. Cât privește posibilitatea de a constitui o coaliție cu alte partide politice în scopul de a depăși pragul de 10 %, reclamanții reamintesc faptul

că articolul 6 din Legea nr. 2839 nu permite partidelor să prezinte liste comune și să participe la alegeri parlamentare formând coaliții, în mod legal. Mai mult decât atât, ei subliniază că climatul politic marcat de ascensiunea naționalismului face imposibil formarea blocurilor.

88. Reclamanții mai explică faptul că în temeiul articolului 36 din Legea cu privire la partidele politice, un partid politic nu se poate prezenta la alegeri dacă nu este stabilit în țară (alineatul 37 de mai sus). În plus, în conformitate cu aceeași lege, este interzisă crearea unui partid bazat pe un grup etnic sau pe o anumită religie (alineatul 38 de mai sus). Această regulă reflectă ideologia oficială care predomină în Turcia. Respingere absolută a partidelor regionale constituie în mod vădit o încălcare gravă a principiului afirmat anterior de Curte, conform căruia « nu există democrație fără pluralism ». Ar trebui să se țină cont de caracterul vast și multicultural al societății turce, iar reclamanții și partidul lor ar trebui penalizați, deoarece, deși ei caută un sprijin în întreaga țară apărând politicile naționale, există doar un anumit segment al populației care le oferă susținerea.

89. În opinia reclamanților, unul dintre obiectivele esențiale ale democrației bazate pe sistemul de partide alese este de a supraveghea ca partidele politice, electoratul cărora este în întregime sau parțial stabilit într-o anumită regiune, să poată funcționa și să fie ales liber, fără restricții, și ca alegătorii acestor partide să fie reprezentați pe picior de egalitate. În cazul aplicării acestui principiu, este evident că imposibilitatea pentru DEHAP de a trece în Adunarea Națională, odată ce a obținut în sud-estul țării peste 45 % din sufragii (sau aproximativ două milioane de voturi) ar fi denaturat grav reprezentarea sa. Mai mult decât atât, obligația de a funcționa la nivel național este un element al culturii politice care ignoră sistematic dezbaterile cu privire la « problema kurdă » și astfel, în contradicție cu jurisprudența constantă a Curții, blochează în mod evident libertatea de exprimare a voinței unei părți considerabile din sud-estul țării. În consecință, libera exprimare a voinței majorității electoratului din această regiune a fost blocată în mod deliberat.

90. Mai exact, reclamanții afirmă că, din cauza aplicării pragului electoral la alegerile legislative din 2002, DEHAP, care este cunoscut datorită interesului și angajamentului său pentru soluționarea problemei kurde, nu a obținut niciun loc în Parlament, în pofida faptului că într-un anumit număr de circumscripții el a înregistrat punctaje foarte înalte. În opinia lor, nu se poate considera că alegerile parlamentare din 22 iulie 2007 au soluționat această problemă, chiar dacă DTP, succesorul lui DEHAP, a înaintat candidați independenți. Potrivit reclamanților, faptul că partidele politice susținute de kurzi au înaintat candidați independenți a constituit, în sine, un handicap.

91. Prin urmare, în opinia reclamanților, faptul că ei nu au fost aleși în Adunarea Națională din cauza pragului electoral de 10 %, în timp ce la alegerile parlamentare din 3 noiembrie 2002 lista DEHAP – pe care erau

înregistrați – a obținut 45,95 % din voturile exprimate în circumscripția Şırnak este incompatibil cu articolul 3 din Protocolul nr. 1. Pragul excesiv de ridicat este, potrivit lor, împotriva obiectului și scopului acestui articol, care este de a garanta dreptul la libera exprimare a opiniei poporului cu privire la alegerea corpului legislativ. Prin faptul că acest prag electoral privează un întreg segment al populației de posibilitatea de a fi într-o zi reprezentat în Parlament de către un partid care le reflectă opiniile, acest drept este lipsit de însăși esența sa. O ingerință atât de gravă și sistematică în drepturile unui grup întreg, fiind unică în toate sistemele electorale europene, nu poate fi justificată prin marja de apreciere de care beneficiază statul și constituie, prin urmare, în mod evident, o încălcare a Convenției.

2. Guvernul

92. Guvernul a solicitat Marii Camere să confirme hotărârea camerei, potrivit căreia nu a existat nicio încălcare a articolului 3 din Protocolul nr. 1.

93. În opinia Guvernului, pragul de 10 % vizează asigurarea stabilității politice în țară, împiedicând o fragmentare excesivă a componenței Parlamentului și consolidarea democrației și a partidelor politice și încurajarea acestora să înainteze politici acceptabile, într-o măsură mai mare sau mai mică, la nivelul întregii țări. Acest prag nu contravine principiilor fundamentale ale democrației, cum ar fi pluralismul. Dimpotrivă, este facilitată alegerea candidaților independenți, deoarece pragul de 10 % nu se aplică în cazul acestora, și astfel există posibilitatea ca în societate să se înrădăcineze pluralismul. În această privință, Guvernul remarcă faptul că, între 1961 și 1980, perioadă în care Turcia nu a aplicat niciun prag electoral, Guvernul a fost schimbat de douăzeci de ori în nouăsprezece ani, pe când între 1983 și 2007, perioadă în care a fost aplicat pragul de 10 %, în rezultatul a 7 alegeri la putere au ajuns trei guverne de coaliție și patru guverne formate dintr-un singur partid. Aceste cifre demonstrează că pragul are efecte pozitive asupra stabilității guvernamentale.

94. Potrivit Guvernului, refuzul de a înainta politici acceptabile, într-o măsură mai mare sau mai mică, la nivelul întregii țări și faptul de a se izola de restul țării, reprezentând doar o regiune sau o anumită circumscripție nu poate fi considerat ca fiind compatibil cu structura unitară a statului. La acest capitol, Turcia nu este unică. Astfel, din hotărârea *Mathieu-Mohin și Clerfayt v. Belgia* poate fi constatat că, chiar și în Belgia, unde există grupuri lingvistice, deputații și senatorii reprezintă întreaga națiune belgiană. În mod similar, articolul 80 din Constituția Turciei prevede că deputații reprezintă societatea în întregime.

95. Guvernul consideră că pragul litigios constituie o măsură proporțională care, în principiu, nu a depășit marja sa largă de apreciere. El susține, în special, că, așa cum au confirmat alegerile din 22 iulie 2007, reclamanții puteau fi aleși la alegerile din 3 noiembrie 2002 dacă ar fi

participat în calitate de candidați independenți sau dacă DEHAP ar fi format un bloc electoral cu formațiunile mai mari.

96. În această privință, Guvernul consideră că rezultatele alegerilor parlamentare din 22 iulie 2007 confirmă constatările făcute de cameră în hotărârea sa din 30 ianuarie 2007. Membrii DTP – partid care, potrivit reclamanților, a devenit succesorul partidului din care ei făceau parte – s-au prezentat la alegerile din 2007 în calitate de candidați independenți și au fost ușor aleși deoarece pragul național nu se aplica candidaților independenți. La câteva zile după alegerea lor, ei au aderat la DTP și au format o fracțiune parlamentară (alineatul 25 de mai sus). Considerând că nu va putea trece pragul la alegerile din 2007, DTP și-a înaintat membrii în calitate de candidați independenți și astfel a obținut douăzeci de mandate în Parlament. În opinia Guvernului, este important de a menționa că numărul total de voturi obținute de către candidații independenți ai DTP reprezintă doar 2,04 % din sufragiile exprimate în întreaga țară, ceea ce înseamnă că DTP nu ar fi putut atinge nici chiar pragul de 5 %, pe care reclamanții îl consideră că este exprimarea unei « tradiții politic-democratice comune » în țările europene. Dacă pragul ar fi fost mai mic, spre exemplu - 2 %, DTP (cu 2,04 % de sufragii) ar fi obținut un mandat sau cel mult două. Obținând douăzeci de mandate, sau 3,6 % din numărul total de locuri în Marea Adunare Națională, DTP a reușit să ridice la maximum reprezentarea sa în Parlament.

97. Mai mult decât atât, partidele politice pot colabora sub egida unui partid mai mare, chiar dacă alcătuirea listelor comune este interzisă prin articolul 16 din Legea nr. 2839 cu privire la alegerea deputaților. Spre exemplu, DSP, partid care a fost membru al coaliției guvernamentale între 1999 și 2002, nu a putut depăși pragul de 10 % la alegerile din 2002. Înainte de alegerile din 2007, el a colaborat cu CHP, concurentul său, reușind să obțină treisprezece mandate pe listele acestui partid. Deputații astfel aleși au părăsit ulterior CHP pentru a adera la primul său partid, DSP. La alegerile din 1991, HEP, primul avatar al partidului reclamanților, de asemenea a reușit să obțină alegerea candidaților săi pe listele altui partid.

98. Aceste două posibilități – de a fi înregistrați în calitate de candidați independenți sau de a colabora cu un alt partid pentru a fi aleși pe listele acestuia – care au fost utilizate la alegerile din 2007 sunt exemple foarte concrete de reducere a efectelor negative ale pragului litigios. Recurgerea la aceste corective în cadrul ultimelor alegeri a permis ca 85 % din totalitatea alegătorilor să fie reprezentați în Parlament. Potrivit Guvernului, dacă aceste opțiuni ar fi fost utilizate la alegerile din 2002, rezultatele ar fi fost similare.

99. În cererea lor de retrimiteră, reclamanții afirmă că pragul de 10 % a fost menținut în scopul de a elimina din Parlament partidul lor politic și succesorul său, DTP, în 2002 și, respectiv, în 2007. Dar, rezultatele alegerilor din 2007 au demonstrat că această afirmație este neîntemeiată. DTP dispune de o fracțiune parlamentară, alcătuită din douăzeci de deputați

și, astfel, participarea sa la viitoarele alegeri este garantată de articolul 36 din Legea 2820 cu privire la partidele politice, chiar dacă el nu a îndeplinit condiția de a fi prezent în întreaga țară. Articolul 36 prevede că partidele politice care dispun de o fracțiune parlamentară pot participa la următoarele alegeri chiar dacă nu îndeplinesc condiția menționată mai sus.

100. Guvernul contestă argumentul reclamanților potrivit căruia hotărârea camerei din 30 ianuarie 2007 permite de acum înainte statelor să ridice pragul de participare în funcție de rezultatele sondajelor de opinie. Raționamentul camerei indică în mod clar că aceasta a luat în considerare alternativele existente ale pragului și controlul efectuat de Curtea constituțională în baza principiilor „reprezentării echitabile” și a „stabilității guvernamentale”, care trebuie să se completeze reciproc. Având în vedere eventualele alternative, camera a considerat, de asemenea, că libera exprimare a opiniei poporului cu privire la alegerea deputaților nu a fost afectată și că Guvernul nu a depășit marja de apreciere de care dispune. Rezultatele alegerilor din 2007 confirmă, în mod evident, concluziile acestei hotărâri.

101. În ceea ce privește rezultatele ultimului scrutin, dat fiind faptul că 85 % din totalitatea alegătorilor țării sunt actualmente reprezentați în Parlament, Guvernul consideră că principiul reprezentării echitabile a fost respectat în mod satisfăcător. În afară de aceasta, el explică faptul că, în cele mai mici provincii, mai ales în cele în care, la alegerile din 22 iulie 2007, au fost înaintați majoritatea candidaților independenți din partea DTP, șansele acestora de a fi aleși au fost mult mai mari decât în provinciile sau circumscripțiile mai extinse. Spre exemplu, în prima circumscripție din Istanbul un candidat pentru a fi ales trebuie să acumuleze aproximativ 111 750 de voturi, pe când în provincia Hakkari (sud-estul țării) el ar trebui să obțină doar aproximativ 34 000 voturi. Repartizarea mandatelor de deputat între provincii este, evident, mai favorabilă provinciilor de dimensiuni mai mici, ceea ce permite asigurarea respectării principiului reprezentării echitabile.

102. În concluzie, Guvernul susține că, deoarece libera exprimare a opiniei poporului cu privire la alegerea deputaților nu a fost limitată, reglementarea sistemului electoral și a sistemului de reprezentare politică a unui Stat parte la Convenție este în afara domeniului de aplicare al articolului 3 din Protocolul nr. 1. Pragul de 10 % aplicat partidelor politice la alegerile generale nu a împiedicat poporul să-și exprime liber opinia cu privire la reprezentanții săi în Parlament. Ceea ce au demonstrat alegerile desfășurate la 22 iulie 2007. Astfel, concluziile din hotărârea pronunțată de cameră la 30 ianuarie 2007 sunt corecte. Camera nu s-a îndepărtat de jurisprudența Curții, nici nu a oferit o nouă interpretare articolului 3 din Protocolul nr. 1.

C. Argumentele terților intervenienți

103. Organizația neguvernamentală *Minority Rights Group International* împărtășește opinia reclamanților și menționează că pragul de 10 % este cel mai înalt prag la nivel național din Europa. Acesta a fost introdus fără a fi însoțit de cea mai mică corectivă care să fi permis remedierea problemelor pe care le-a generat. Din cauza acestui prag, este absolut imposibil ca un partid care activează la un nivel regional să fie reprezentat în Parlament. În Turcia, aceasta înseamnă mai exact că niciunul dintre partidele kurde nu poate ajunge în Parlament, chiar dacă în regiunile lor aceste partide obțin cu regularitate rezultate comparabile cu cel realizat de reclamanți în 2002 (45 % din sufragii). Din totalitatea măsurilor luate de Guvern, axate pe pragul de 10 %, rezultă clar că acestea sunt roadele unei politici deliberate de excludere. Mai mult decât atât, chiar dacă această politică nu a fost deliberată, consecințele ar fi fost aceleași.

104. În plus, pragul excesiv de ridicat este în contradicție cu obiectivul și scopul articolului 3 din Protocolul nr. 1, mai exact garantarea dreptului la libera exprimare a opiniei poporului cu privire la alegerea corpului legislativ. Prin privarea unui segment întreg al societății de posibilitatea de a fi reprezentat în Parlament de către un partid care îi reflectă opiniile, pragul adoptat în Turcia lipsește acest drept de însăși esența sa. O încălcare atât de gravă și sistematică a drepturilor unui grup întreg, unică în totalitatea sistemelor electorale europene, nu ar putea fi justificată prin marja de apreciere de care beneficiază Statul și constituie, deci, în mod evident o încălcare a Convenției.

D. Aprecierea Curții

1. Principii generale care rezultă din jurisprudența organelor Convenției

a) Criterii aplicate de Curte în privința articolului 3 din Protocolul nr. 1

105. Curtea subliniază, în primul rând, că articolul 3 din Protocolul nr. 1 consacră un principiu fundamental într-un sistem politic cu-adevărat democratic și, prin urmare, este de o importanță crucială în sistemul Convenției (*Mathieu-Mohin și Clerfayt c. Belgiei*, hotărârea din 2 martie 1987, seria A nr. 113, § 47). În consecință, democrația reprezintă un element fundamental în «ordinea publică europeană», și drepturile garantate de articolul 3 din Protocolul nr. 1 sunt cruciale pentru instaurarea și menținerea fundamentelor unei democrații veritabile, guvernată de statul de drept (a se vedea, cea mai recentă, printre multe altele, *Ždanoka c. Letoniei* [GC], nr. 58278/00, §§ 98 și 103, CEDH 2006-IV).

106. Curtea a pus accentul, în repetate rânduri, pe rolul statului în calitate de ultim garant al pluralismului și a precizat că acest rol presupune

ca statul, adoptând măsuri pozitive, să „organizeze” alegeri democratice în „condiții care să asigure libera exprimare a poporului despre alegerea corpului legislativ” (*Mathieu-Mohin și Clerfayt*, precitat, § 54 ; a se vedea, de asemenea, *mutatis mutandis*, *Informationsverein Lentia și alții c. Austriei*, hotărârea din 24 noiembrie 1993, seria A nr. 276, § 38).

107. Alegerile libere și libertatea de exprimare, mai ales libertatea dezbaterii politice, constituie fundamentul oricărui regim democratic (*Mathieu-Mohin și Clerfayt*, citată mai sus, p. 22, § 47, și *Lingens c. Austriei*, hotărârea din 8 iulie 1986, seria A nr. 103, §§ 41-42). „Libera exprimare a opiniei poporului despre alegerea corpului legislativ” implică și articolul 11 din Convenție, care garantează libertatea de asociere și astfel, în mod indirect, libertatea partidelor politice, care reprezintă o formă de asociere esențială pentru buna funcționare a democrației. Exprimarea opiniei poporului este de neconceput fără ajutorul unei pluralități de partide politice care reprezintă curente de opinie împărțite de populația unei țări. Prin reflectarea acestor curente, nu numai în cadrul instituțiilor politice, dar și, datorită mass media, la toate nivelurile vieții în societate, ele au o contribuție de neînlocuit la dezbaterea politică, care se află chiar în centul noțiunii de societate democratică (*Lingens*, citată mai sus, p. 26, § 42, *Castells c. Spaniei*, hotărârea din 23 aprilie 1992, seria A nr. 236, p. 23, § 43, și *Partidul comunist unificat al Turciei și alții c. Turciei*, hotărârea din 30 ianuarie 1998, *Culegerea* 1998-I, § 44).

108. După cum Comisia a reamintit în repetate rânduri, cuvintele „libera exprimare a opiniei poporului” semnifică faptul că alegerile nu ar trebui să exercite vreo oarecare presiune asupra alegerii unuia sau mai multor candidați și că, în această alegere, alegătorul nu trebuie să fie încurajat în mod nejustificat să voteze pentru un partid sau altul (*X. c. Marii Britanii* (dec.), nr. 7140/75, DR 7, p. 99). În consecință, nicio formă de constrângere nu trebuie să fie exercitată asupra alegătorilor în ceea ce privește alegerea candidaților sau partidelor. Cuvântul « alegere » înseamnă că diferite partide politice au posibilități rezonabile de a-și prezenta candidații la alegeri (*ibidem* ; a se vedea, de asemenea, *X. c. Islandei* (dec.), nr. 8941/80, DR 27, p. 156).

109. Cât privește interpretarea generală a articolului 3 din Protocolul nr. 1, Curtea a stabilit în jurisprudența sa următoarele principii (a se vedea, printre altele, *Mathieu-Mohin și Clerfayt*, citată mai sus, pp. 22-23, §§ 46-51, *Ždanoka*, citată mai sus, § 115, *Podkolzina c. Letoniei*, nr. 46726/99, § 33, CEDH 2002-II, și *Hirst c. Marii Britanii* (nr. 2) [GC], nr. 74025/01, § 61, CEDH 2005-IX) :

i) La prima vedere, articolul 3 din Protocolul nr. 3 pare a fi diferit de alte dispoziții ale Convenției și protocoalelor sale care garantează drepturile, deoarece el enunță pentru Înaltele Părți contractante obligația de a organiza alegeri în condiții care să asigure libera exprimare a opiniei poporului și nu un drept sau o libertate concretă. Totodată, având în vedere lucrările

preparatorie ale articolului 3 din Protocolul nr. 1 și interpretarea oferită acestei clauze în cadrul Convenției în ansamblu, Curtea a stabilit că acest articol implică și drepturi subiective, printre care dreptul de a vota și cel de a candida la alegeri (*Mathieu-Mohin și Clerfayt*, citată mai sus).

ii) Drepturile garantate de articolul 3 din Protocolul nr. 3 nu au un caracter absolut. Sunt posibile „limitări implicite” și statelor contractante li se acordă o marjă largă de apreciere în acest sens (a se vedea, printre altele, *Matthews c. Marii Britanii* [GC], nr. 24833/94, § 63, CEDH 1999-I, și *Labita c. Italiei* [GC], nr. 26772/95, § 201, CEDH 2000-IV).

iii) Noțiunea de « limitare implicită » care rezultă din articolul 3 din Protocolul nr. 1 are o importanță majoră atunci când trebuie determinată legitimitatea scopurilor urmărite prin restricțiile aplicate drepturilor garantate de această prevedere. Având în vedere că articolul 3 nu este limitat printr-o listă exactă de « scopuri legitime », precum sunt cele menționate la articolele 8-11, statele contractante pot, prin urmare, să se bazeze liber pe un scop care nu figurează în această listă pentru a justifica o restricție, sub rezerva demonstrării compatibilității acestui scop cu principiul statului de drept și cu obiectivele generale ale Convenției, în circumstanțele particulare ale unei cauze concrete. Dar, ea semnifică și faptul că criteriile tradiționale de « necesitate » sau de « necesitate socială presantă » care sunt utilizate în cadrul articolelor 8-11, nu sunt utilizate de Curte în cadrul articolului vizat. În cazul în care ea trebuie să examineze chestiuni de conformitate a articolului 3 din Protocolul nr. 1, Curtea se bazează în mod esențial pe două criterii : pe de o parte, ea examinează dacă au existat măsuri arbitrare sau lipsa de proporționalitate și, pe de altă parte, dacă restricția a încălcat libera exprimare a opiniei poporului.

iv) Cu toate acestea, este de competența Curții să stabilească, în ultimă instanță, dacă exigențele articolului 3 din Protocolul nr. 1 au fost respectate; ea trebuie să se convingă de faptul că condițiile în care este exercitat dreptul de vot și dreptul de înaintare a candidaturii la alegeri nu limitează drepturile în cauză într-o măsură care să afecteze însăși esența lor și să le lipsească de eficiență, dar și de faptul că aceste condiții urmăresc un scop legitim și că mijloacele utilizate nu sunt neproporționale (*Mathieu-Mohin și Clerfayt*, citată mai sus, § 52). În special, nicio condiție impusă, în caz de necesitate, nu trebuie să împiedice libera exprimare a poporului la alegerea corpului legislativ – altfel spus, ele trebuie să reflecte, sau să nu contravină, preocupării de a menține integritatea și eficiența unei proceduri electorale ce vizează determinarea voinței poporului prin intermediul sufragiului universal (*Hirst (nr. 2)*, citată mai sus, § 62, *Hilbe c. Liechtenstein* (dec.), nr. 31981/96, CEDH 1999-VI, și *Melnitchenko c. Ucrainei*, nr. 17707/02, § 56, CEDH 2004-X). În orice caz, o derogare de la principiul sufragiului universal riscă să submineze validitatea democratică a corpului legislativ astfel ales și a legilor promulgate de acesta (*Hirst (nr. 2)*, citată mai sus, § 62).

v) Cât privește dreptul de a candida la alegeri, altfel spus aspectul « pasiv » al drepturilor garantate de articolul 3 din Protocolul nr. 1, Curtea este și mai prudentă în evaluarea unor restricții în contextul în care ea este solicitată să examineze restricțiile dreptului de vot, altfel spus a elementului « activ » al drepturilor garantate de articolul 3 din Protocolul nr. 1. În hotărârea *Melnitchenko* citată mai sus (§ 57), ea a observat că dreptul de a candida la alegeri parlamentare poate fi supus unor condiții mai stricte decât dreptul de vot. În această privință, ea a considerat că, deși este adevărat că Statele dispun de o marjă largă de apreciere pentru a stabili condițiile de eligibilitate *in abstracto*, principiul eficienței drepturilor impune ca procedura care permite determinarea eligibilității să fie însoțită de garanții suficiente pentru a preveni decizii arbitrare (aceeași hotărâre, § 59 ; a se vedea și *Podkolzina*, citată mai sus, § 35).

vi) În mod similar, Curtea a decis că, odată ce poporul și-a exprimat alegerea în mod liber și democratic, nicio modificare ulterioară în organizarea alegerilor nu poate pune în discuție această alegere, cu excepția cazului când există motive întemeiate pentru ordinea democratică (*Lykourazos c. Greciei*, nr. 33554/03, § 52, CEDH 2006-VIII).

b) Sistemele și pragurile electorale

110. Curtea reamintește că Statele contractante beneficiază de o largă marjă de apreciere atunci când trebuie să stabilească modul de scrutin prin intermediul căruia va fi asigurată libera exprimare a poporului cu privire la alegerea corpului legislativ. În această privință, articolul 3 din Protocolul nr. 1 se limitează la prescrierea alegerilor « libere » care să se desfășoare « la intervale rezonabile », « cu vot secret » și « în condiții care să asigure libera exprimare a opiniei poporului ». Sub această rezervă, nu este creată nicio « obligație de a introduce un anumit sistem » cum ar fi cel proporțional sau votul majoritar în unul sau două runde de scrutin (*Mathieu-Mohin și Clerfayt*, citată mai sus, § 54).

111. Regulile în acest domeniu variază în funcție de factorii istorici și politici specifice fiecărui stat; multitudinea de situații prevăzute în legislația electorală din numeroase state membre ale Consiliului Europei demonstrează diversitatea opțiunilor posibile în această privință. În scopul aplicării articolului 3, orice lege electorală întotdeauna trebuie apreciată în contextul evoluției politice a țării, astfel încât elementele inacceptabile în cadrul unui sistem să poată fi justificate în cadrul altui sistem (*Py c. Franței*, n° 66289/01, § 46, CEDH 2005-I), cel puțin atâta timp cât sistemul adoptat îndeplinește condițiile care asigură « libera exprimare a opiniei poporului despre alegerea corpului legislativ ».

112. Mai mult decât atât, nu ar trebuie uitat faptul, că sistemele electorale încearcă să realizeze obiective care uneori sunt puțin compatibile între ele : pe de o parte, acestea tind să reflecte, mai mult sau mai puțin corect, opiniile poporului și, pe de altă parte, să canalizeze curentele de idei

pentru a promova formarea unei voințe politice suficient de coerentă și clară. Articolul 3 din Protocolul nr. 1 nu implică faptul că toate buletinele de vot trebuie să aibă o pondere egală asupra rezultatelor alegerilor, nici faptul că toți candidații trebuie să aibă șanse egale de a câștiga ; astfel, este evident că niciun sistem nu poate evita fenomenul « voturilor pierdute » (*Mathieu-Mohin și Clerfayt*, citată mai sus, § 54, și *Bompard c. Franței* (dec.), nr. 44081/02, 4 aprilie 2006).

113. În ceea ce privește nivelul stabilit de pragurile electorale, at trebui de menționat că, în cauza *Silvius Magnago și Südtiroler Volkspartei c. Italiei* (nr. 25035/94, decizia Comisiei din 15 aprilie 1996, DR 85-B, p. 116), faptele căreia sunt foarte asemănătoare cu circumstanțele speței, Comisia a considerat că « pragul de 4 % necesar pentru alegerea celorlalte 25 % din deputații rămași » și chiar « un sistem care fixează un prag relativ înalt » se încadrează în marja de apreciere acordată statelor în această privință. Comisia și-a exprimat opinia că praguri similare există și în alte sisteme juridice europene (a se vedea *Etienne Tête c. Franței*, nr. 11123/84, decizia Comisiei din 9 decembrie 1987, DR 54, p. 60, care se referă la pragul de 5 % aplicat la repartizarea mandatelor în cadrul alegerilor în Parlamentul european). În cele din urmă, Comisia a considerat că pragurile electorale vizează încurajarea formării curentelor de gândire suficient de reprezentative.

114. În cauza *Federación Nacionalista Canaria c. Spaniei* ((dec.), nr. 56618/00, CEDH 2001-VI), Curtea a examinat pragurile care se încadrează într-un sistem de reprezentare proporțională aplicabil în comunitatea autonomă a Insulelor Canare. Au existat două condiții cu caracter alternativ, mai exact obținerea fie a cel puțin 30 % din voturile valabil exprimate într-o circumscripție insulară individuală, sau cel puțin 6 % din voturile valabil exprimate în întreaga comunitate autonomă. Curtea a considerat că « un asemenea sistem, departe de a constitui un obstacol pentru candidații electorali, cum ar fi cele invocate de reclamânți, acordă o anumită protecție micilor formațiuni politice ».

115. În fine, în cea mai recentă decizie referitoare, printre altele, la pragul de 5 % aplicat la alegerile parlamentare (*Partija « Jaunie Demokrāti » și Partija « Mūsu Zeme » c. Letoniei* (dec.), nrele 10547/07 și 34049/07, 29 noiembrie 2007), Curtea a stabilit, *inter alia*, că acest prag nu poate fi considerat incompatibil cu exigențele articolului 3 din Protocolul nr. 1 în măsura în care el încurajează curentele de gândire suficient de reprezentative și permite evitarea unei fragmentări excesive a Parlamentului.

2. Aplicarea principiilor menționate mai sus în speță

116. În prezenta cauză, Curtea notează că reclamânții au pretins încălcarea articolului 3 din Protocolul nr. 1 din cauza că nu au fost aleși în Adunarea Națională, deși la alegerile parlamentare din 3 noiembrie 2002,

lista DEHAP pe care erau înscrși a obținut 45,95 % din voturile exprimate în circumscripția Şırnak. Aceştia au explicat că partidul lor, care a acumulat la nivel național 6,22 % din voturile exprimate, nu a reușit să atingă pragul electoral de 10 % și, prin urmare, a fost lipsit de reprezentare parlamentară.

117. Curtea observă că pragul electoral vizat în speță este prevăzut de lege, mai exact de articolul 33 din Legea nr. 2839, și stabilește modalitatea în care mandatele de deputat urmează să fie împărțite la nivel național între diferite liste și candidați independenți. În mod evident, această măsură constituie o ingerință în drepturile electorale ale reclamanților care rezultă din articolul 3 din Protocolul nr. 1, fapt pe care părțile nu îl contestă.

118. În lumina principiilor enunțate mai sus, Curtea trebuie să verifice, în primul rând, dacă măsura litigioasă – a cărei previzibilitate nu este contestată de părți – urmărește un scop legitim. Apoi, ea trebuie să examineze dacă au existat decizii arbitrare și dacă mijloacele utilizate au fost proporționale, în mod rezonabil, cu scopul urmărit. Aplicând aceste două criterii, Curtea încearcă să răspundă la întrebarea dacă restricția invocată a afectat însăși esența dreptului la libera exprimare a poporului, în sensul articolului 3 din Protocolul nr. 1.

a) Scopul legitim

119. Curtea reamintește că, spre deosebire de alte dispoziții ale Convenției, articolul 3 din Protocolul nr. 1 nu precizează, nici nu limitează scopurile, pe care trebuie să le vizeze o restricție. O varietate de scopuri pot fi, în consecință, compatibile cu acest articol, sub rezerva ca această compatibilitate a scopului cu principiul statului de drept și obiectivele generale ale Convenției să fie demonstrată în circumstanțele particulare ale unei cauze concrete.

120. În opinia reclamanților, măsura litigioasă nu urmărea niciun scop legitim odată ce împiedica o mare parte a populației să-și exprime alegerea cu privire la reprezentarea sa în Parlament. Guvernul contestă acest argument și susține că măsura litigioasă a avut scopul de a evita o fragmentare parlamentară excesivă și, astfel, de a consolida stabilitatea guvernamentală.

121. Cu privire la sistemele electorale, sarcina Curții este de a determina, pe de o parte, dacă efectul normelor ce reglementează alegerile parlamentare este de a interzice anumitor persoane sau anumitor grupuri de a participa la viața politică a țării (*Aziz c. Ciprului*, nr. 69949/01, § 28, CEDH 2004-V) și, pe de altă parte, dacă discrepanțele create de un anumit sistem electoral pot fi calificate ca fiind arbitrare sau abuzive, ori dacă un sistem încearcă să încurajeze un partid politic sau un candidat oferindu-le un avantaj electoral în detrimentul altuia (a se vedea, *mutatis mutandis*, *X. c. Islandei*, citată mai sus).

122. Curtea admite că existența pragurilor electorale poate lipsi de reprezentare o parte a electoratului. Totodată, doar această circumstanță în

sine, nu este decisivă. Asemenea praguri pot funcționa ca corective necesare pentru un sistem proporțional, care a fost întotdeauna acceptat deoarece permite « libera exprimare a opiniei poporului », chiar dacă ar putea funcționa în detrimentul micilor partide, în cazul în care este însoțit de un prag înalt (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Partidul Liberal*, *Dna R. și Dl P. c. Marii Britanii* (dec.), nr. 8765/79, DR 21, p. 239).

123. În Turcia, pragul de 10 % este o regulă generală care se aplică fără nicio deosebire tuturor candidaților din partea partidelor politice, indiferent de circumscripțiile lor electorale. După adoptarea acestui prag, în 1983, mai multe partide de diferite orientări politice nu au putut obține o reprezentare parlamentară din cauza că nu au atins pragul contestat. Alegerile din 3 noiembrie 2002 sunt un exemplu în acest sens : nu doar DEHAP, partidul reclamanților, dar și multe alte partide, printre care DYP, MHP, GP și ANAP (care au obținut respectiv 9,54 %, 8,36 %, 7,25 % și 5,13 % din voturile exprimate), nu un reușit să câștige niciun loc în Parlament (alineatul 18 de mai sus). În 1991 și în 2007, mai mulți candidați de aceeași orientare politică ca și DEHAP au putut fi aleși în Parlament, fie sub egida altui partid politici, fie în calitate de candidați independenți (alineatele 15 și 25 de mai sus).

124. În plus, sistemul electoral turc, ca și cel din numeroase State membre, constituie un element al statului unitar. În temeiul articolului 80 din Constituție, deputații reprezintă « întreaga națiune » și nu « regiunile sau persoanele care i-au ales » (alineatul 28 de mai sus) ; acest fapt rezultă tocmai din caracterul unitar al statului turc. Fiecare provincie este reprezentată în Parlament de cel puțin un deputat, ceilalți deputați sunt repartizați în dependență de numărul de locuitori, asigurând astfel aceeași reprezentare a întregului teritoriu național (alineatul 31 de mai sus). Aceasta este o alegere a legislatorului național, care reflectă structura constituțională a țării și este bazată pe criterii politice și instituționale. Ca atare, ea nu este incompatibilă cu articolul 3 din Protocolul nr. 1, care nu impune, în principiu, statelor contractante obligația de a adopta un sistem electoral care ar garanta partidelor cu o susținere regională considerabilă să obțină o reprezentare parlamentară, indiferent de voturile colectate în alte părți ale țării. Pe de altă parte, ar putea apărea o problemă în cazul în care legislația relevantă ar avea tendința de a lipsi aceste partide de o reprezentare parlamentară (alineatul 121 de mai sus).

125. În cele din urmă, organele Convenției au acceptat, în general, că pragurile electorale urmăresc, printre altele, încurajarea curentelor de gândire suficient de reprezentative în cadrul țării (*Silvius Magnago și Südtiroler Volkspartei*, citată mai sus, și *Etienne Tête*, citată mai sus ; a se vedea, în același sens, *Partija « Jaunie Demokrāti » și Partija « Mūsu Zeme »*, citată mai sus). În consecință, Curtea este de acord cu concluzia camerei conform căreia scopul legitim al ingerinței în cauză a fost de a evita

o fragmentare parlamentară excesivă și nefuncțională și, prin urmare, de a consolida stabilitatea democratică.

b) Proportionalitatea

126. Făcând referire la hotărârea Curții constituționale din 18 noiembrie 1995, camera a decis că, în pofida nivelului său înalt, pragul electoral nu depășește marja vastă de apreciere a autorităților naționale în acest domeniu, deoarece el nu putea, ca atare, să împiedice apariția alternativelor politice în cadrul societății. Reclamanții contestă concluzia camerei, în timp ce Guvernul dorește ca ea să fie confirmată de Curte.

127. Curtea notează că pragul național de 10 % aplicat în Turcia este cel mai înalt dintre toate pragurile aplicate în Europa (alineatul 64 de mai sus). Prin urmare, pentru a fi sigură că acesta nu este disproporționat, Curtea va evalua, în primul rând, nivelul pragului litigios în comparație cu alte praguri aplicate în Europa. Ea va examina în continuare corectivele și alte garanții care îl însoțesc.

i. Elemente de drept comparat

128. Reclamanții consideră că pragul aplicat în speță nu este în conformitate cu « tradiția politică democratică comună » din țările europene.

129. Curtea observă că în sistemele electorale europene sunt cunoscute pragurile electorale și că acestea există în diverse forme, variabile în funcție de tipul de alegeri și contextul în care acestea sunt utilizate. În această privință, din analiza pragurilor electorale adoptate în Statele membre rezultă că, în afară de Turcia, doar trei state au optat pentru praguri înalte : Liechtenstein a stabilit pragul la 8 %, Federația Rusă și Georgia – la 7 %. O treime din state impun un prag de 5 % și treisprezece au preferat să aplice un prag mai jos. Alte State membre care au un sistem de reprezentare proporțională nu folosesc praguri. Mai mult decât atât, pragurile variază în dependență dacă sunt aplicate unui partid sau unui bloc electoral, iar unele țări au adoptat praguri și pentru candidații independenți (alineatele 60-63 de mai sus).

130. De asemenea, Curtea acordă atenție opiniilor exprimate de organele Consiliului Europei care sunt de acord în privința caracterului excepțional și înalt al pragului litigios și recomandă reducerea acestuia. În această privință, în Rezoluția din 18 aprilie 2007, în care a remarcat existența unei legături indisolubile între democrația reprezentativă și pragurile electorale, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei a subliniat că « în democrațiile consolidate, la alegerile parlamentare nu ar trebui să existe praguri mai înalte de 3 % ». Această opinie a fost reluată în Recomandarea 1791 (2007) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei (alineatele 52 și 53 de mai sus). Mai mult decât atât, în textele cu privire la Turcia, mai exact în Rezoluțiile 1380 (2004) și 1547 (2007) ale Adunării Parlamentare,

precum și în raportul privind « Observarea alegerilor parlamentare în Turcia (22 iulie 2007) », elaborat de o comisie *ad hoc* a Adunării Parlamentare, organele Consiliului Europei au recomandat Turciei, printre altele, să-și modifice codul electoral astfel încât să fie micșorat pragul de 10 % (alineatele 58 și 59 de mai sus).

131. Cu toate acestea, efectele unui prag electoral pot varia de la o țară la alta și diverse sisteme pot urmări scopuri politice diferite, uneori chiar antagoniste. Un sistem poate favoriza reprezentarea echitabilă a partidelor în Parlament, în timp ce altul poate urmări evitarea fragmentării reprezentării în mici partide în scopul de a oferi o majoritate absolută deputaților formațiunii responsabile de constituirea guvernului (alineatul 55 de mai sus). Niciunul dintre aceste scopuri nu poate fi considerat a fi nerezonabil în sine. Mai mult decât atât, rolul pe care îl au pragurile variază în dependență, în special, de nivelul la care acestea sunt stabilite și de configurația partidelor din fiecare țară. Un prag scăzut exclude formațiunile foarte mici, ceea ce face mai complicată constituirea majorităților stabile, pe când în cazul unei fragmentări excesive a sistemului de partide, un prag înalt va duce la privarea unei părți importante a alegătorilor de reprezentare (alineatele 58, 59 de mai sus).

132. Această varietate de situații prevăzute în legislațiile electorale din statele membre ale Consiliului Europei demonstrează diversitatea opțiunilor posibile în acest domeniu. De asemenea, rezultă că nu ar fi posibil pentru Curte să evalueze pragul în cauză fără a ține cont de sistemul electoral în care acesta se încadrează, chiar dacă ea ar putea fi de acord cu afirmația reclamanților potrivit căreia un prag electoral de aproximativ 5 % corespunde mai mult practicii comune a statelor membre. Cu toate acestea, a fost deja remarcat că orice sistem electoral trebuie să fie evaluat în contextul evoluției politice a țării, astfel încât elementele inacceptabile în cadrul unui sistem să poată fi justificate în cadrul altui sistem, cel puțin în măsura în care sistemul adoptat îndeplinește condițiile care asigură libera exprimare a opiniei poporului cu privire la alegerea corpului legislativ (a se vedea, printre altele, *Mathieu-Mohin și Clerfayt* citată mai sus, § 54). Acesta este motivul pentru care Curtea trebuie să examineze acum corectivele și alte garanții care trebuie să însoțească sistemul în cauză, pentru a evalua efectele acestuia.

ii. Corectivele și alte garanții

133. Guvernul afirmă, printre altele, că sistemul electoral turc prevede corective care urmăresc atenuarea efectelor negative ale acestui prag. În această privință, el consideră că, după cum demonstrează alegerile din 22 iulie 2007, reclamanții ar fi putut fi aleși în rezultatul alegerilor din 3 noiembrie 2002 dacă ar fi participat la alegeri în calitate de candidați independenți sau dacă partidul lor, DEHAP, ar fi constituit un bloc electoral cu o formațiune mai mare.

134. Curtea notează că reclamanții nu contestă cu adevărat argumentul Guvernului potrivit căruia recurgerea la acest tip de strategie electorală le-ar fi putut oferi o șansă reală de a fi aleși în Parlament. Cu toate acestea, ei au subliniat importanța partidelor politice în democrațiile reprezentative, argumentând că nici candidații independenți, nici formarea blocurilor nu ar putea, nici într-un caz, înlocui partidele politice independente, care au un rol esențial în calitate de element fundamental al democrației.

135. Prin urmare, Curtea trebuie să stabilească dacă alternativele evocate de Guvern pot fi considerate mijloace ce urmăresc atenuarea efectelor negative ale pragului litigios.

136. Cât privește, posibilitatea de a participa la alegeri în calitate de candidat independent, Curtea subliniază, după cum a procedat și camera (alineatul 71 din hotărârea camerei) contribuția unică pe care partidele o aduc dezbaterii politice. Aceste formațiuni politice acționează atât ca un instrument ce permite cetățenilor să participe la dezbateri electorale, cât și ca o tribună unde își pot exprima sprijinul în favoarea diverselor programe politice (*mutatis mutandis*, *Partidul comunist unificat al Turciei și alții*, citată mai sus, p. 17, § 25). Ele diferă astfel de alți actori politici, cum ar fi candidații independenți, care în general sunt stabiliți la nivel local. De asemenea, Curtea notează că în Turcia, în privința candidaților independenți sunt aplicate anumite restricții și condiții care îi dezavantajează în comparație cu partidele politice, cum ar fi depunerea obligatorie a unei garanții, interzicerea înregistrării numelui acestora pe buletinele de vot diseminate la punctele de trecere a frontierei și în aeroporturi, imposibilitatea de a difuza mesaje electorale, în timp ce partidele politice dispun expres de emisiuni la televiziune și radio (alineatele 36 și 39 de mai sus).

137. Curtea notează, totuși, că acest mijloc nu poate fi considerat ca lipsit de orice efect practic. La alegerile din 22 iulie 2007 în special, micile formațiuni au putut evita impactul pragului înaintând candidați independenți, ceea ce le-a permis să obțină mandate. Astfel, DTP – succesorul lui DEHAP – a putut alcătui o fracțiune parlamentară după ce a câștigat douăzeci de mandate în Parlament (alineatul 25 de mai sus).

138. Desigur, acest rezultat se datorează în esență faptului că, în loc să-și desemneze candidații proprii sub propriul nume, partidele de opoziție au optat pentru strategia numită «independenți susținuți de un partid» (alineatul 23 de mai sus). Lipsa pragului aplicabil candidaților independenți a facilitat în mod considerabil adoptarea unei asemenea strategii electorale, în pofida restricțiilor menționate mai sus (alineatele 36-39). Cu toate acestea, în prezentul caz, această măsură a fost doar una provizorie în comparație cu poziția care rezultă din apartenența oficială la un partid politic.

139. Același lucru se aplică și în cazul când există posibilitatea formării unui bloc electoral cu alte formațiuni politice. Curtea observă, în această

privință, că articolul 16 din Legea nr. 2839 interzice partidelor să prezinte liste comune și să participe la alegeri parlamentare formând coaliții în mod legal. După cum a remarcat Guvernul, partidele politice au dezvoltat o strategie electorală care urmărea evitarea acestei interdicții. Recurgerea la această strategie a adus rezultate concrete, în special la alegerile din 1991 și 2007. Astfel, înaintea alegerilor din 20 octombrie 1991, au fost constituite două blocuri sub egida a doua mari partide politice. În acest fel, micile formațiuni, inclusiv HEP – predecesorul lui DEHAP – au reușit să obțină o reprezentare parlamentară cu optsprezece deputați (alineatul 15 de mai sus). Această strategie electorală a dat roade și la alegerile din 22 iulie 2007 (alineatul 24 de mai sus).

140. Desigur, în măsura în care rezultatele alegerilor din 3 noiembrie 2002, 45,3 % din sufragii (sau aproximativ 14,5 milioane de voturi exprimate) nu au condus la reprezentare parlamentară, aceste strategii electorale nu pot avea decât un efect limitat. După cum a subliniat camera (alineatul 73 din hotărârea camerei), faptul că o parte atât de semnificativă a electoratului nu este reprezentată în Parlament, corespunde puțin rolului organului legislativ într-o democrație reprezentativă, care este principalul instrument de control democratic și de responsabilitate politică și care trebuie să reflecte cel mai bine aspirația spre un regim politic cu adevărat democratic.

141. Cu toate acestea, ar trebui remarcat faptul că, după cum au menționat numeroși analiști, alegerile din noiembrie 2002 s-au desfășurat într-o atmosferă de criză din mai multe cauze (crizele economice și politice, cutremurele de pământ – alineatele 12 și 20 de mai sus). În această privință, faptul că trei partide care au format o coaliție guvernamentală după alegerile din 1999 nu au reușit să depășească pragul de 10 % și, prin urmare, au fost lipsite de reprezentare parlamentară (alineatul 20 de mai sus) pare semnificativ.

142. În plus, o analiză cuprinzătoare a alegerilor parlamentare desfășurate după 1983 arată că deficitul de reprezentare observat după alegerile din noiembrie 2002 ar putea fi parțial contextual și nu doar din cauza pragului național înalt. În această privință ar trebui amintit că, cu excepția acestor alegeri, proporția voturilor exprimate pentru candidați care nu au fost aleși niciodată nu a depășit 19,4 % din sufragiile exprimate (19,4 % în 1987, 0,5 % în 1991, 14 % în 1995 și 18 % în 1999). Această proporție chiar a scăzut la 13,1 % după alegerile din 22 iulie 2007 (alineatul 49 de mai sus).

143. În consecință, Curtea constată că partidele politice afectate de pragul înalt de 10 % în realitate au reușit să dezvolte strategii care le-a permis să diminueze unele efecte ale acestui prag, chiar dacă astfel de strategii erau în contradicție cu unul dintre obiectivele sale declarate care este de a evita fragmentarea parlamentară (alineatele 60 și 125 de mai sus).

144. Curtea acordă, de asemenea, importanță rolului Curții Constituționale la acest capitol. În momentul când era în vigoare Constituția din 1961, Curtea Constituțională, bazându-se pe principiile Statului de drept și ale pluralismului, a respins propunerea de a aplica un « prag simplu în cadrul circumscripției electorale (alineatul 40 de mai sus). Ulterior, după adoptarea Constituției din 1982, când judecătorii constituționali s-au pronunțat cu privire la sistemele electorale, ei au considerat, printre altele, că legislatorul nu dispune de o marjă de apreciere nelimitată în acest domeniu și că el nu poate adopta « măsuri care tind să limiteze libera exprimare a opiniei poporului sau care să instaureze hegemonia unui singur partid în viața politică sau chiar să distrugă sistemul multipartid » (alineatul 41 de mai sus).

145. În hotărârea din 18 noiembrie 1995, Curtea constituțională a revenit la jurisprudența sa din 1968 (alineatul 41 de mai sus) și a examinat temeiul pentru existența pragului litigios în calitate de corectivă la principiul general al proporționalității care permite evitarea unei fragmentări parlamentare excesive și ineficiente. Totodată acceptând faptul că pragurile limitau « dreptul de a alege și a fi ales », jurisdicția constituțională le-a considerat acceptabile atâta timp cât acestea nu depășeau nivelurile normale și astfel, a decis că pragul de 10 % era compatibil cu aceste principii constituționale. În schimb, bazându-se pe principiul « reprezentării echitabile », ea a anulat pragul electoral de 25 % pentru repartizarea mandatelor atribuite provinciilor. Astfel, ea a afirmat că principiile constituționale ale reprezentării echitabile și ale stabilității guvernamentale ar trebui, în mod necesar, să se combine, astfel încât să se echilibreze și să se completeze (alineatul 43 de mai sus).

146. Prin urmare, rezultă că activitatea Curții Constituționale, care asigură prevenirea efectelor excesive ale pragului electoral contestat, în căutarea echilibrului între principiile reprezentării echitabile și ale stabilității guvernamentale, constituie o garanție pentru prevenirea situației când, prin efectul pragului vizat, să fie afectată însăși esența dreptului prevăzut în articolul 3 din Protocolul nr. 1.

iii. Concluzie

147. În concluzie, Curtea consideră că, în general, un prag electoral de 10 % pare a fi excesiv. În această privință, ea este de acord cu organele Consiliului Europei care subliniază caracterul excepțional și sporit al pragului contestat și recomandă micșorarea lui (alineatele 57 și 130 de mai sus). Acest prag obligă partidele politice să recurgă la stratageme care nu contribuie la transparența procesului electoral. În speță, totodată, Curtea nu este convinsă că, evaluat în contextul politic specific alegerilor în cauză și însoțit de corective și de alte garanții care i-au limitat impactul în practică, el a avut efectul de a reduce, în esență, drepturile reclamanților garantate de articolul 3 din Protocolul nr. 1.

148. Prin urmare, nu a existat nicio încălcare a acestei prevederi.

PENTRU ACESTE MOTIVE, CURTEA

Hotărăște, cu treisprezece voturi pentru și patru împotriva, că nu a existat nicio încălcare a articolului 3 din Protocolul nr. 1.

Redactată în limbile franceză și engleză și pronunțată în ședința publică la Palatul Drepturilor Omului, la Strasbourg, la 8 iulie 2008.

Vincent Berger
Jurisconsult

Boštjan M. Zupančič
Președinte

La prezenta hotărâre se anexează, în conformitate cu articolele 45 § 2 din Convenție și 74 § 2 din Regulament, expunerea opiniei separate comune a judecătorilor Tulkens, Vajić, Jaeger și Šikuta.

B.M.Z.
V.B.

Opinia separată nu este tradusă, însă este disponibilă în limba engleză și franceză în versiunile în limbile oficiale ale hotărârii care pot fi consultate în baza de date a jurisprudenței Curții HUDOC.

© Consiliul Europei/Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2012

Limbile oficiale ale Curții Europene a Drepturilor Omului sunt engleza și franceza. Această traducere a fost realizată cu sprijinul Fondului fiduciar pentru drepturile omului al Consiliului Europei (www.coe.int/humanrightstrustfund). Nu obligă Curtea, care, de altfel, nu își asumă răspunderea pentru calitatea acesteia. Traducerea poate fi descărcată din baza de date HUDOC a Curții Europene a Drepturilor Omului (<http://hudoc.echr.coe.int>) sau din oricare altă bază de date în care Curtea a făcut această traducere disponibilă. Poate fi reprodusă în scop necomercial, cu condiția ca titlul cauzei să fie citat în întregime, împreună cu referirea la dreptul de autor menționat anterior la Fondul fiduciar pentru drepturile omului. Dacă intenționați să utilizați vreun fragment din această traducere în scop comercial, vă rugăm să contactați publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/ European Court of Human Rights, 2012

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the

Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has share it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/ Cour Européenne des Droits de l'Homme, 2012

Les langues officielles de la Cour Européenne des Droits de l'Homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>) ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante: publishing@echr.coe.int.